

МИЛЕ ЦРЕВАР

ГЛУВИ У СРБИЈИ

ЊИХОВА ПРАВА
И МОГУЋНОСТИ

Београд 2016.

Миле Цревар

ГЛУВИ У СРБИЈИ

ЊИХОВА ПРАВА И МОГУЋНОСТИ

Београд 2016.

Миле Цревар

**ГЛУВИ У СРБИЈИ
ЊИХОВА ПРАВА И МОГУЋНОСТИ**

Издавач:

Савез глувих и наглувих Србије и Црне Горе
Београд, Светог Саве 16-18

Лектура и коректура:

Марина Николић, дипл. политиколог – новинар

Насловна страна

Драгана Маговчевић Митрић, академски сликар

Техничко уређење и дизајн:

Раденко Савић, дипл. инж.

Штампа:

„Тон плус“ – Београд

Тираж:

300 примерака

CIP - Каталогизација у публикацији –
Народна библиотека Србије, Београд

376.1-056.263(497.11)

364-787-056.263(497.11)

342.726-056.263(497.11)

ЦРЕВАР, Миле, 1949-

Глуви у Србији : њихова права и могућности / Миле
Цревар. - Београд :

Савез глувих и наглувих Србије и Црне Горе, 2016
(Београд : Тон плус). - 80
стр. ; 24 см

Тираж 300. - Библиографија: стр. 79.

ISBN 978-86-89333-01-5

а) Особе оштећеног слуха - Социјална интеграција -
Србија

б) Особе оштећеног слуха - Правна заштита - Србија
COBISS.SR-ID 226945292

Предговор

Савез глувих и наглувих Србије одржао је 26. марта 2016. године у Крагујевцу састанак председника и секретара организација-удружења глувих и наглувих Србије са темом: „Актуелна ситуација и размена искуства у организацијама глувих у циљу побољшања рада организација“ и „Упознавање са УНЦРПД Конвенцијом“.

У подужој расправи, која се развила у свим правцима, изведен је општи закључак да су глуви и наглуви у заједници у којој живе још увек невидљиви, да су закинути у многим правима, посебно у односу на друге особе са инвалидитетом и да тешко парирају на пројектним конкурсима. Посебно алармантна ситуација је у удружењима која немају подршку своје локалне заједнице, тако да су препуштена сама себи, а секретари који не примају надокнаду за свој рад принуђени су да, у складу са својим могућностима, и даље помажу својим члановима који су готово увек у стању неке социјалне потребе.

Такође, на састанку је речено да у Србији Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом још увек није заживела, да се недовољно примењује и да њени многи правни прописи нису ушли у праксу на начин како би и глува и наглува лица могла у потпуности да уживају у људским и језичким правима и постала равноправни грађани. Владавина права није само правна норма већ и политички и морални принцип са основним циљем да заштити појединца и да му обезбеди заштиту људских права и слобода. Поента свега тога је да су глуве особе и њихово репрезентативно удружење ретко укључени у неке фазе имплементација, укључујући планирање, пројектовање, надзор, евалуацију и праћење процеса.

Како се у држави мењала влада, тако су и права глувих и наглувих „пливала“ мало узводно, мало низводно. Наравно, за неке учеснике састанка ово може да буде фикција, обзиром да је Комитет УН за права особа са инвалидитетом на свом састанку одржаном од 4. до 6. априла 2016. год. у Женеви у вези примене ЦРПД похвалио напоре које Србија спроводи у циљу унапређења положаја особа са инвалидитетом, о чему је детаљно известила директорка Канцеларије за људска и мањинска права Сузана Пауновић.

Са друге стране, отварањем поглавља 23. и 24. у процесу приступања Србије Европској унији за нас је од виталног значаја питање које се односи на правосуђе, примену људских права и заштиту мањинских права. Колико су испуњена поједина права из ових поглавља и како се она примењују на права глувих особа у Републици Србији које у овом, 21. веку, у којем преовлађују термини мултикултуралност, толеранција, различитост и слобода избора, још увек осећају дејство појединих аспеката репресивних мера.

Госпођа Пауновић је истакла да је у Србији успостављен законодавни, стратешки и институционални оквир за заштиту права особа са инвалидитетом, а о томе каква је реалност тих оквира, бар кад су у питању права глувих и наглувих особа, можемо понешто да сазнамо из ове брошуре која ће се фокусирати углавном на права глувих, јер они, за разлику од наглувих, своја права знатно теже остварују будући да њихово пробијање тече знатно спорије од спољашњих манифестација једнакости који се уносе у законе и друга јавна документа.

Студија у овој брошури заснована је на документацији Савеза глувих и на све већем незадовољству глувих особа у Републици Србији који истичу да су њихова права пуштена низ воду, да им је укупан социјални и економски положај у односу на друге категорије особа са инвалидитетом поражавајуће низак и да још увек стоје насукани на бедемима хипокризије. Није овде у питању сагледавање било какве сумње о законским правима, већ сагледавање реалне ситуације где на делу имамо ускраћивања човекове могућности да досегне оно што живот у многим приликама може да понуди.

Запажања изнета у овој брошури не треба да се схвате као било какво паметовање. Напротив, свестан сам да много тога изнетог неким неће бити по вољи, али дате аргументе изнедрио је реалан живот једне аутохтоне културне језичке мањине која само жели изједначавање својих са постојећим опсегом законских права, како у пракси њихова људска и грађанска права не би била само гола импровизација. Поред

тога покушао сам да, уз помоћ појединих чланова београдске организације глувих, која ове године обележава редак јубилеј, 90 година постојања и рада, превасходно укажем на збиљу у којој се одвија живот припадника ове популације са свим својим обележјима. Разуме се да постоје још многа питања везана за ову тему и да она треба да буду предмет даљег проучавања, као и да у оваквој ситуацији не располажемо са „рецептима готових решења“ већ, ако глуви желе да таква питања успешно решавају, морају полазити од себе самих, како би својим доприносом придонели стварању услова за њихово отклањање. Заједничка жеља у свему овом је да им се омогући учешће у свим процесима доношења одлука која се тичу особа са инвалидитетом и пружи адекватније место у друштву које им, објективно говорећи, и припада.

Миле Цревар

Глувоћа и Глуви

*„Глуви су саставни део заједнице
као што је и заједница њихов део.“
(Јован Одавић)*

Глувоћа, је посебна врста инвалидитета код веома великог броја људи оба пола, свих узраста, сталежа и професија. На први поглед, она се, сама по себи, не види, као код других особа са инвалидитетом где се лако уочава да они немају око, руку, ногу... У физичком смислу глуви изгледају нормално, те им се и не поклања посебна пажња као другим инвалидима, који уживају различиту заштиту и помоћ. Свако ко ступи у контакт са глувом особом уочиће њен неправилан говор уз мањак падежа, што не чуди, обзиром да већина глувих, који никад нису чули или научили говор, уместо локатива користи акузатив као нпр. „ја иде кућа“, „ја пије вода“... Проблем у њиховим речима су и личне заменице које често у генитиву, акузативу и вокативу имају или немају наставак, па код особа нормалног слуха због отежане комуникације изазивају извесну дозу нетрпељивости.

Због губитка слуха, и односа друштвене средине према њима, глуви су вековима трпели разна понижења, пре свега, због разних имена која су им наредана. Чак и у законима и правилницима земаља које су прве почеле с оснивањем школа за глуву децу, етикетирани су под неодговарајућим називима: „дефектни“, „ненормални“ и сл. Негде су чак и изједначавани са лудима и идиотима, што је ваљда био остатак схватања из Старог и Средњег века, кад је преовлађивало мишљење да је инвалидитет сваке врсте одраз казне за почињени грех против кога се не сме и не може ништа да учини. Они тад од заједнице нису имали ништа друго сем презира. У XIX веку назив „глувонем“ односио се на све категорије тежег оштећења слуха. Иако глуви ту реч доживљавају као погрдну, она се упорно, до дана данашњег задржала у неупућеним и заосталим срединама, али, нажалост, и у многим школама за глуве, упркос чињеници да су и међународни конгреси (нпр. Конгрес сурдопедагога у Гронингену 1950. године) и многа друштва глувих тражили да се овај назив замени термином „глув“. Јер, битно је оштећење слуха, а отежан говор је само последица. Полазећи од схватања да се старим називом те особе уствари стигматизују, већина модерних стручњака усваја назив „глув“, који је давно заживео у употреби у англосаксонским земљама, а касније и у свим осталим. Др Хуизинг правилно је поставио тезу да је глувоћа процес који се састоји од много случајева и да израз „глув“ може да буде

једини који обухвата све особе које су глуве. Поред тога, и др Фовлер је 1948. године на Конгресу аудиолога предложио да се из назива изостави реч „нем“, јер заиста, и код јавности и код самих глувих, назив „глувонем“ изазива сасвим другачију слику од оне коју данас представља сензорни инвалидитет, поготово ако су у питању школовани глуви који су успели да науче правилан говор.

Различитост и неуједначеност терминологије „глув“, „наглув“, „глувонем“, „особе оштећеног слуха“ итд. спречили су да данас уопште имамо колико-толико јасне и поуздане статистичке податке о броју глувих у Србији. Такође, овде још увек није прецизније дефинисан сам појам глувоће, јер велика је нпр. разлика између глуво рођених, који никад нису чули (урођена и стечена глувоћа) и оних који су оглувели под старе дане (старачка глувоћа).

Како код нас не постоји неки форум који би се конкретно том проблематиком бавио, то су сама удружења глувих сачинила себи својствену терминологију која се односи на то питање. Јединствена база података не постоји. Исте при основним организацијама нису потпуне, јер често нема досијеа о појединим глумим особама, а ако их и има они су некомплетни због неблаговременог ажурирања. Отуда су се и сами евидентчари о броју глувих у Републици Србији често налазили у недоумици, па се резултатима многих пописа не може придавати неки значај. Ако се томе придода огромна пажња која се у данашњим условима поклања статистици при креирању програма рехабилитације и заштите, много ће бити јаснија сама генеза великих лутања у оцени проблема глувоће. Практично, друштвено-социјална кретања диктирају праксу прихватања неких модела чисто ради обезбеђивања услова социјалног осигурања, одређених социјалних давања и сл. Нажалост, у неким приликама у Републици Србији се и дан данас употребљава назив „глувонем“.

У принципу, глуве особе и степен оштећења њиховог слуха свако тумачи на свој начин. Зато, у жељи да донекле изнивелишемо основне појмове, укратко указујемо на следеће:

Глуве особе - су оне које се као средством комуникације служе првенствено знаковним језиком, које се идентификују са другим глумим особама, које никад ништа нису чуле (од рођења глуви), или су изгубиле слух у раном детињству, пре него што су научиле говорни језик – *прелингвална глувоћа*;

Оглувели (Deafened) - су особе које су изгубиле слух након научног говора - *постлингвална глувоћа*;

Наглуви – су особе чији је слух оштећен до те мере да то ствара проблеме у социјалним контактима. Ови проблеми могу да се олакшају разним слушним апаратима. Наглуве особе у многим земљама имају своја удружења, као и међународне организације: Светску и Европску федерацију наглувих;

Особе оштећеног слуха – су особе које припадају непрецизно дефинисаном и неодређеном појму који се може односити на све категорије глувих и наглувих, или само на наглуве. Светска федерација глувих и Светска федерација наглувих заузеле су јасан став у погледу различите употребе термина „глув“ и „наглув“, али у нашем окружењу, као што је већ наведено, још увек наилазимо на магловит појам „особе оштећеног слуха“, или пак „особе са оштећеним слухом“.

Поред тога, овде је могуће извести и много суптилнију класификацију оштећења слуха у односу на: време, степен, локализацију лезије, латерализацију (једнострано, обострано), наетнологију (наследно, генетско) итд. Све то наравно није тема ове брошуре, већ само указујемо на оно о чему заинтересовани могу много више да сазнају из бројне литературе.

Глуви, оглувели и наглуви имају различите потребе, и отуда се никако не могу сврставати у исти кош. У следећим поглављима, како смо већ навели, позабавићемо се смо случајевима глувих чији недостатак никад није потпуно локализован. Заправо, тишина у којој се налазе они који су рођени глуви и који су у раном добу оглувели неумитно ствара једну посебну изолацију, што има значајне реперкусије на њихов лични и друштвени живот.

Суочени са овим и сличним темама и дилемама, глуве особе широм света се са занимањем питају - „Како чујућа већина дефинише глувоћу!?“

У Србији, та дефиниција се још увек темељи на медицинском приступу који своја становишта базира на различите проценте оштећења слуха и разне последице које глувоћа са собом носи. Оно што је заједничко у овом приступу је то да, са становишта чујуће већине, глувим особама нешто недостаје, нешто што би требало поправити. Сматра се да уколико глува особа не говори, она никаквим језиком не влада. Ово уверење заснива се на погрешној претпоставци да је језик исто што и говор. Према овом приступу, глувој особи је потребно лечење и рехабилитација уз помоћ слушних помагала и логопедије, како би постала исто што и особа која чује. Нажалост, показало се да и најсавременија техничка решења и рехабилитација не могу бити од помоћи ако се у друштвеној средини не развије свест о природи хендикепа глуве особе, те путевима

и начинима како да се исти превазиђе. По томе, глуво лице се доживљава као неко ко је непожељан, ненормалан, ко мора да се промени лечењем.

Поучени властитим искуством глуви су шездесетих година прошлог века довели у питање основаност постојања самог медицинског приступа, и истовремено почели да развијају социјално-културални и лингвистички приступ, сасвим основано и смислено постављајући питање откуд другима право да им тумаче како би они у свом свету требало да се понашају. Овај приступ, којег су кроз своје регулативе прихватиле Уједињене нације, ОЕБС, Европска заједница... истиче позитивне аспекте глувоће, а глуву особу види као члана заједнице глувих која представља језичку мањину. Због начина комуникације глуви у свету себе сматрају посебном културном језичком мањином, а реч „Глуви“ пишу великим почетним словом како би истакли своју језичку културу која их повезује више него њихово физичко и здравствено стање. Дакле, до реалног побољшања животних могућности глувих у било ком друштву долази само онда када се предузете мере претходно добро испланирају, искоординирају и на крају примењују у сарадњи са самим глумим особама а не са такозваним „стручњацима“ који су се после усвајања Закона о употреби знаковног језика намножили као печурке после кише.

Знаковни језик и комуникација (Приступ услугама и тумачењу на знаковном језику)

*„Ко зна гест има кључ за душу глувих.“
(Драгољуб Вукотић)*

Знаковни језици су настали међу глувим људима, спонтано, на исти начин као и говорни језици међу чујућом популацијом због чега се сматрају природним а не вештачким језицима. Знаковни језик је продукт једне активне, природне еволуције, с тим што он не еволуира као организам, већ као језички систем једне културне заједнице. У односу на језик и начин комуникације заједница глувих може се дефинисати и као језичка мањина јер је њихов положај идентичан оном који имају и друге језичке мањине.

По дефиницији Светске федерације глувих знаковни језик има сложена граматичка правила и разгранат речник, врло је простран и оспособљен за свакодневни разговор, интелектуалне расправе, реторику, духовност, музику итд.

Корисници знаковног језика живе посвуда у нашој земљи и, упркос позитивном развоју, ипак осећају да још увек постоји неразумевање у вези њиховог природног знаковног језика, те да је важност знаковног језика као језика још увек недовољно препозната. Такође, према њиховом искуству, постоје грешке, односно прописи у превођењу, подучавању и свакодневној употреби, посебно комуникацији. У том правцу, Закон о употреби знаковног језика је предвидео адекватне мере, али, као и у многим стварима у нашој земљи, проблем представља примена одговарајућих прописа.

Глобално посматрано, и у свакој земљи посебно, потребе за бољом комуникацијом и пуном партиципацијом одувек су присутне. Снажан импулс тим потребама дали су и још увек дају Уједињене нације, њене специјализоване агенције, Европска заједница, Светска федерација глувих, као и остале инвалидске организације националног и међународног значаја. Званични подаци Уједињених нација говоре да у свету

егзистира преко 70 милиона глувих особа. Бројке су несумњиво импозантне и оне саме за себе говоре о величини напора и потреба да се ублаже тешкоће, са којима се та лица свакодневно суочавају у свом животу и раду.

О комуникацији и потреби за истом, доста се говорило и писало задњих деценија. Указивани су путеви и начини да се она побољша, стави у одговарајући положај и сведе у прихватљив оквир. Пронађена су и користе се нова средства за комуникацију, доступни су уређаји нових генерација за директан видео контакт, уведени су посебни програми на ТВ за глуве, повећан је број електронских и писаних издања. Осим тога присутна је и веома широка акција учења знаковног језика, дактилологије, хирологије и свега што има везе са мануелном комуникацијом глувих.

Познато је да глуви међусобно најрадије комуницирају знаковним језиком, што је последично сасвим природно и нормално. Њихово међусобно комуницирање је фреквентно, динамично и разумљиво. Сасвим је друго питање, да ли је њихов начин комуницирања уз употребу алфабета и знакова систематизован, кроз правилан начин интерпретација и служење знаковним језиком, који је заснован на својој органској повезаности уместо спонтаног начина изражавања. Разуме се, после усвајања Закона о употреби знаковног језика у Србији евидентно је знатно побољшање на том плану, које је праћено настојањима да се отклоне недостаци, као и све већим научним и стручним приступом у предузетим акцијама.

Комуникација вербалним путем са чујућим појединцима и њиховом околином нормално да је отежана, чему доприноси хендикеп глуве особе који се одражава на његове говорне могућности. Тај хендикеп представља озбиљну препреку за оне који немају конзервиран говор, онемогућујући им да шире своје социјалне контакте и на околину, па се исти одвијају само у оквиру породице и родбине, који су се силом прилика већ некако навикли, односно прилагодили говорним могућностима свог глувог члана. Ипак, то је оскудно комуницирање, јер се оно одвија са ограниченим фондом речи и без појмовне и мисаоне ширине. Околина често избегава глуве и понаша се према њима патерналистички, из помало прозаичних разлога јер је говор глуве особе често неразговоран, а многи глуви нису у стању да одмере јачину и ритам свог гласа.

Успешна комуникација и квалитетније образовање од кључне су важности за активнију и смишљенију партиципацију глувих, отуда и њихов мото гласи: „Партиципација путем боље комуникације и образовања“.

Непобитна чињеница је да, када су у питању глуви, не постоји савршен вид комуникације. То питање реално можемо да посматрамо у контексту социолошког и образовног домена, превасходно из следећег:

- потреба да се шири јавност, где се осећа присуство глувих упозна са њиховим потребама, које су проистекле као последица губитка или оштећења слуха уз указивање о каквим се последицама ради,
- потреба да се чујуће окружење, у којем глуви живе и раде, обучи начину комуницирању са њима (знаковни језик и прстна азбука) ради њиховог социјалног контакта,
- правилно образовање умногоне може допринети успешнијој комуникацији глуве особе, уколико је иста активна у процесу властитог избора,
- приступ образовању треба да буде флексибилан и на бази учења уз употребу знаковног језика, како би субјекат био у стању да апсорбује знање. Разуме се, ту је и време почетка образовања, приоритет је на што ранијем, за разлику од деце нормалног слуха,
- наставници треба да владају знаковним језиком и ручном азбуком, ради лакшег преноса градива. Поред тога они би требало да буду мање оптерећени „комплексом глувоће“ ученика, кога треба да третирају као и сву другу децу.

Имајући у виду ситуацију у погледу Закона о употреби знаковног језика која, и поред тога што је усвојен пре више од годину дана, још увек некако одише атмосфером новитета и свежине као да је тек изашао из скупштине процедуре, Савез глувих и наглувих Србије, који је то веома добро и на време уочио и схватио нашао је моменат да се ствари помере са мртве тачке, и са својим чланицама започео је кампању ради побољшања његовог статуса, да исти што пре уђе у ширу примену, да се изједначи са говорним језицима и да се обезбеди довољан број судских тумача.

У суштини, по новом закону, друштво је преузело на себе обавезу обезбеђивања тумача знаковног језика свим глувим особама које су у стању неке социјалне потребе, а посебно кад је у питању њихова комуникација са органима јавне власти, локалне заједнице, из области судства, образовања итд.. Међутим, у недостатку подзаконских аката и неусклађености са другим законима, али и извесне опструкције Министарства правде које никако да усклади услове које треба да испуњавају кандида-

ти који аплицирају за место заклетог судског тумача за знаковни језик, већина тумача који су тренутно доступни је без лиценце, те не могу да обављају своју мисију. Због таквог стања уместо да бирају тумача кога најбоље разумеју, глумим особама се, посебно на суду, намећу они које не желе. Ситуација у том погледу је далеко од задовољавајуће.

Истина, код неупућених, влада мишљење да се целокупна комуникација са глумим особама изводи на знаковном језику и да је једино што се њима нуди бесплатно коришћење услуга тумача знаковног језика. Комуникацију на знаковном језику не користе све глуве особе, посебно кад су у питању оне које су похађале редовне школе. Наравно, и те особе имају тешкоћа у комуникацији и при говору који је за многе неразумљив, због чега у зависности од потребе користе писмени облик споразумевања који често наилази на добар пријем.

По речима др Х. Сузман глува особа са изграђеним позитивним ставом о себи и свету који је окружује, осећа се вредном пажње и уважавања, има изграђен систем вредности, доживљава у одговарајућој мери животне (не)успехе, свесна је својих властитих вредности и у складу са тим делује без обзира на проблеме са којима се суочава услед своје глувоће и начина комуникације. Са више оптимизма у себи, она ће на психолошком и социолошком плану успешније деловати, посебно у свету који није баш увек тако радо спреман да допринесе њеном бољем положају.

Удружења глувих

*Глуви човек није медицински,
већ социјални случај
коме је комуникација једина баријера.*

Сви ми који радимо са глувима и за глуве, знамо да се они најрадије и најчешће међусобно окупљају не би ли тако допринели побољшању својих права и упражњавали друштвени живот, који су започели у заједничком образовању и одрастању, у спорту и рехабилитацији, као и свим другим видовима њиховог формалног и неформалног дружења. Обично, прво место где се учини први корак у правцу овог окупљања је клуб глувих. Клубови су за њих најбоља места за опуштање, уливају им осећај сигурности и пружају комоцију као код куће.

Карактеристике људи који припадају заједници глувих су: знаковни језик, сродност њихових националних знаковних језика, идентификација са групом, ендогами бракови, друштвена организованост, свест и историја Глувих, норме понашања и стигматизација.

Глуви у свом клубу уз помоћ свог природног знаковног језика међусобно лакше комуницирају, а и заједничка судбина их ментално и психички зближава. Уосталом, и њихова чујућа родбина, пријатељи и други, сасвим природно, такође, желе да бораве у друштву себи равних, у ком се опет њихови глуви партнери осећају усамљено јер не могу да прате све оно што се око њих говори, а ти људи нормалног слуха нису увек расположени да свом глувом партнеру, пријатељу, сараднику... тумаче све оно о чему се у том друштву разговара, јер их то на неки начин замара.

Ако желимо да говоримо о интеграцији глувих, можемо рећи да се она и поред многих тешкоћа успешно одвија кроз удружења. Они у њима са мањим или већим успехом раде појединачно или групно, и ту нема неких проблема од битног значаја. Ту су опуштени и наступају према утврђеним нормама као и сви остали у вршењу својих функција.

Друштвени живот, који се одвија у клубовима глувих, може само позитивно да утиче на појединце да непосредно и неспутано испољавају своје способности и вредности. Објективно гледано, људи се томе ни не чуде, будући да то схватају као природну последицу чињенице да се особе сличних схватања, судбинске повезаности међусобно интегришу

ради постизања своје потпуније афирмације. Ипак, у свему треба имати границе и осећај мере, јер схватање да са интеграцијом треба ићи по сваку цену, не само да је штетно, него не даје ни неке позитивније ефекте, чак ни у случајевима када се наступа са становишта да је она могућа у индивидуалним случајевима у којима је постигнут одређени ниво самосталности владања комуникацијом. Интеграција, наиме, не зависи само од глувог човека, он је не намеће, али зато она умногоме зависи и од осталих чланова друштва. Са друге стране, њихово удруживање у самосталну организацију ни у ком случају није израз тежње за изолацијом од нормалне средине, како су извесни људи склони погрешно да тумаче. У свом раду, удружење глувих не делује изоловано и унутар себе. Оно свој рад заснива на партнерским основама и сарадњи са свим државним, покрајинским и локалним органима, настојећи да се глуве особе што више укључе у све поре друштвеног живота. Најважнији вид ангажовања удружења глувих је узајамна сарадња са органима јавне власти на пољу решавања свакодневних проблема глувих. У том раду, највише се делује на пропагандном плану, како би се јавност упознала о њиховом животу и раду, њиховом установама, спортским и уметничким достигнућима итд.

Прво удружење глувих основано је у Београду 7. фебруара 1926. године под именом „Удружење глвонемих за Београд и околину“. Из оскудно сачуване архиве види се да се тада друштвени живот глувих људи одвијао у појединим ондашњим културно-спортским центрима, кафанама и приватним кућама. Будући да од државе нису добијали никакве припадљности, ни моралне ни материјалне помоћи, нису ни могли имати своје канцеларије и клубове, а о њиховом запошљавању да се и не говори. Приходе су чинили удели од мизерне чланарине и евентуалне помоћи „милосрдних људи“, као и скупљени добровољни прилози по радњама, локалима, аутобуским и железничким станицама, обично пред празнике и то на основу дозволе полицијских органа, што је у правом смислу представљало просјачење. Из тих прихода углавном је дељена једнократна помоћ угроженим члановима и њиховим породицама.

Пре Другог светског рата постојала су само два завода за глуву децу: један - државни, у Јагодини, и други полудржавни - Друштво „Краљ Дечански“ у Београду, којег су у то време водили угледни индустријалци, банкари, богати трговци и др. а које је радило под паролом. „Благо ономе ко може за себе рећи - Био сам слепоме око, глумоме уво, сиромасу и отац и мајка“, те се и школовање у заводу одвијало на бази милосрђа, а не неке стварне државне обавезе и потребе за тим школовањем.

Удружења глувих нису ни могла имати неку бољу сарадњу са та два завода, јер су се те сарадње њихови бивши наставници и управа нерадо прихватили. Поред тога, није било ни социјалне заштите јер су се државни и локални органи у већини случајева оглушавали на апеле удружења у решавању њихових социјалних, образовних и других потреба. Делатност удружења одвијала се углавном по разним кафанама, где су чланови били подложни пићу и коцки. Једини успешан рад у тадашњем удружењу био је на спортском плану, а главна грана спорта био је фудбал.

Упоређујући рад и стање организација глувих пре рата и данас, пада у очи колико нам је тешко бреме предратна држава оставила у наслеђе, које се огледа у запостављености основних крупних проблема глувих, како у погледу организације, тако и у погледу школовања глуве деце и касније њихове радне рехабилитације. У други план било је потиснуто и питање социјално-здравствене заштите, тако да се по завршетку рата на томе морало подоста радити.

Удружења глувих после Другог светског рата

Непосредно после Другог светског рата глуви су обновили свој рад, који је у новим условима започет у другачијем смеру. Глуви који су преживели ратне страхоте, и под утиском општег друштвеног полета обновили су свој рад 2. новембра 1944. године, оснивањем Народноослободилачког фронта глувих. Поново организовани, прикључили су се, као добровољци, обнови ратом порушене и опустошене земље, скупљању прилога, давању крви и помагању рањеницима. Удружење се, из године у годину, развијало и јачало. Упоредо са стварањем Централног одбора глувих Југославије, Земаљског одбора глувих Србије формирале су се и локалне организације глувих у свим већим градовима.

И у новонасталом друштвено-политичком систему, због отежаног социјалног контакта с околином, глуви су били присиљени да наставе борбу за своја права и издвајање у једну културно-језичку мањину. Та, људи су створени да живе у заједници и друже се, а за то је најважнија међусобна комуникација. Тако је и са глумима, којима је њихова међуповезаност уз узајамно пријатељство дубоко укорењена јер им омогућава да кроз заједничко дружење развију своје потенцијале и трасирају своје животне стазе. У супротном, кад би све то изостало, сасвим је извесно да би то код њих тад изазвало, у мањој или већој мери, озбиљне трауме и болести. Нажалост, сведоци смо све већег отуђења

глувих, јер је све више оних који живе повучено, у неком свом свету, усамљено, с тим што су углавном то они који су похађали редовне школе. Стасавали су у чујућем окружењу, где су били лишени искрене жеље, или пак могућности избора у погледу употребе знаковног језика, свог природног начина комуникације. Но, то је већ нека друга тема, на коју овде само скрећемо пажњу, дубоко уверени да ће се неко у догледно време позабавити и овим питањем.

Нажалост, било је случајева да су државни и локални моћници глувог човека посматрали са извесном дозом жаљења, његов социјални случај проглашавали несрећним случајем, а често се ишло и дотле да се цела ситуација генерише и протегне на сва глува лица. Становишта оваквих размишљања су за глуве била, а и дан-данас су, сасвим неприхватљива, и зато су они са завидним нивоом образовања дизали свој глас у прилог борбе против таквих предрасуда. Нажалост, рецидивни оваквих, по много чему девијантних схватања, иако су она већ поодавно изгубила своју религиозну сваку ноту, и дан данас су делимично и у траговима итекако још увек присутни. Глуви људи не желе, нити су икада желели сентименталност, а ни милостињу, већ напротив, искључиво своје право на поштовање личности, на рад, на законом им дата права и бенефиције. Њихов случај није несрећан случај! Пре ће можда бити да је реч о неспремности јединке да се у датом моменту, под одређеним социјалним околностима, снађе и реши свој проблем на конструктиван начин. Не може се генерисати с људским судбинама, па тако један случај протегнути на све глуве и тако их подвести под заједнички именитељ. Глув човек је личност, индивидуа која има своје особене, и позитивне и негативне, добре и лоше квалитете, као уосталом и сваки други човек. Овај моменат је врло важно имати у виду кад се прилази решавању било ког проблема у ма ком виду он био.

Организације глувих, до ступања на снагу Закона о невладиним организацијама 2009. године, третиране су као друштвене организације, социјално хуманитарног карактера, са примарним циљем да попут продужене руке државних органа у свакој прилици притичу у помоћ својим глувим члановима. Једну чињеницу, међутим, никако не би требало сметнути са ума, а то је да су глуви људи, својевремено, све своје снаге и потенцијале, како људске тако и друштвене, уложили и сконцентрисали на реализацију једне хумане мисије. Пuteви реализације исте, често детерминисани околностима, средином, личним квалитетима и менталним предиспозицијама, чинили су динамику рада на плану социјалне политике у сваком удружењу глувих које је било фокусирано на онај део становништва који се перманентно налази у стању неке социјалне потребе.

Удружења глувих су захваљујући пуној моралној и материјалној помоћи заједнице остварила значајне резултате који су видљиви на свим пољима њихове делатности. То је и разумљиво кад се има у виду са једне стране специфичност споразумевања и рада са глувима, а са друге стране недостатак стручњака који би овај рад обављали, нарочито у прелазном периоду. Отуда је заједница део својих задатака и поверила друштвеним организацијама, које су опет, као највише заинтересоване и упознате са проблематиком, једине и могле са највише успеха да спроводе ову своју мисију. Због тога је тежина овог посла углавном и почивала на репрезентативном Савезу глувих, изузимајући школовање глуве деце где су наша удружења, опет, имала највећег удела, упорним настојањем да се отвори што више завода за глугу децу, а затим и да се прикупе глуга деца стасала за школу. Може се констатовати да је репрезентативни Савез с пуним правом израстао у снажан фактор процеса рехабилитације глувих и као такав, пред заједницом је часно извршавао своје задатке, настојећи да у свакој прилици сваком проблему глувих приступи студиозно и одговорно, и истовремено дајући надлежним органима предлоге за најефикасније решавање истих. Као такав, Савез је постао драгоцен и незаменљива подршка, с једне стране глугим особама за задовољавање њихових разних социјалних потреба, и истовремено, с друге стране, органима јавне власти који су често били без потребних стручњака који би третирали проблеме глувих.

Кад резимирамо постигнуте резултате, видећемо да ниједан проблем глувих није остао по страни, без одговора или реакције. Исти је или решен, или је о њему донет одговарајући закључак по ком ће се упутити на даље разматрање и обраду.

Удружења глувих у савременом периоду

Гледано из перспективе данашњице, Закон о удружењима условио је промене начина финансирања организација особа са инвалидитетом. Па тако, у новом систему удружења особа са инвалидитетом уместо друштвена постала су својеврсна сталешка удружења, сврстана у исти ранг са удружењима пецароша, голубара... са процедуром аплицирања за средства, чиме су њихов положај, хуманистичка мисија и делатност у знатној мери деградирани. При том су све етапе и сегменти рада са инвалидима, међу њима и глувима: социјалне, рехабилитационе, радне ..., прешли на центре за социјални рад и друге органе локалне и државне управе. Из свега на крају произилази да су удружења глувих уствари

само формално носиоци неких одређених друштвених активности, а све у зависности од средства која им се доделе кроз пројекте, правилнике из области финансирања и суфинансирања из буџета локалне заједнице итд.

Но, као што то обично бива, и овде имамо раскорак између нормативног и стварног. А да пракса, често демантује законску регулативу, сведоче бројни примери из живота и рада удружења глувих, јер неретко се дешава да радници центра за социјални рад траже помоћ удружења при решавању неких комплекснијих проблема глувих особа јер они више верују секретарима свог матичног удружења него њиховим социјалним радницима.

Удружења особа са инвалидитетом имају значајну улогу у пружању и креирању квалитета и квантитета услуга социјалне заштите на локалном нивоу. Планирати активности и рад значи захватити одређену проблематику, снимити терен са свих аспеката и с највећом озбиљношћу приступити спровођењу и решавању исте. На жалост, то није тако једноставно, обзиром да је у удружењима све мање способних глувих кадрова, тако да све зависи од секретара и њихове инвентивности. Поред тога, дошло је до драстичног смањења финансирања удружења, броја запослених, и укидања многих ранијих делатности. Пројекти на која удружења аплицирају тешко пролазе а минимална средства која се добијају су таква да глуви као волонтери читавау своју активност своде на „рад на случају“. Темељних захвата у решавању социјалних питања у удружењима, уз част изузецима, више нема. У принципу, тако даље не иде, као што се не може тек тако пренебрегнути ни чињеница да се решавање случајева препушта волонтерима, а секретари, који више немају загарантована лична примања, и даље су у центру збивања.

Ако је излишан коментар на чињеницу да духовна храна не може бити довољна за опстанак човека у животу, онда је и неумитна истина да се лишавањем материјалних средстава доводи у питање опстанак удружења. Дакле, глуви и њихова удружења не могу да живе само од тога да се заносе илузијом на неку виртуелну помоћ локалне заједнице.

Наравно, данас је све другачије али остаје чињеница да су својевремено многе земље завиделе Србији и некадашњој Југославији на добро организованој социјалној служби за глуве. Разграничење тадашњег групног социјалног рада и стручног социјалног радника за глуве спроводило се у оквиру концепта јединства различитости, односно, постојања ангажованог друштвеног рада с једне стране и социјалног радника у ужем смислу са друге стране. Међутим, велика је непознаница да ли су и у

којој мери глуви били свесни суштинских и методолошких разлика неопходних за деловање на ова два подручја, а нарочито како су спроводили то разлучивање на персоналном плану. Чињеница је, наиме, да у свим основним удружењима глувих и дан данас један те исти човек, обично је то секретар, води општи друштвени рад.

Како бисмо утврдили критеријуме на основу којих бисмо јасније омеђили домен и ширину, и описали начин функционисања саме службе социјалног рада у удружењима глувих и пластично илустровали с неколико рефлексија саму личност социјалног радника (или секретара), морали бисмо сумирати све проблеме са којима се они суочавају у својој свакодневној пракси и на који начин их решавају. У време почетне експанзије рада са глумима, удружења су после Другог светског рата водили врсни социјални радници који су и сами били глуви, попут Мирка Зивлаковића, Јована Одавића, Драгољуба Вукотића итд. Били су то прави виртуози своје струке, али на жалост на тим занимањима се није довољно и систематски радило, па је с њиховим одласком у пензију рад у удружењима препуштен секретарима разних професија.

Социјални радник, секретар...

Иако већ адаптирани на свој статус кво, многи глуви налазе се у стању личног незадовољства, тако да у својим фрустрацијама западају у многа социјална осцилирања и девијације. Као што живот од чујућег човека, ствара задовољника или незадовољника, све у зависности од реакције на неку новонасталу ситуацију, тако то бива и са глумим особама. Код неких постоји урођени страх од одбацивања што узрокује неуротичну несамосталност, односно присуство јаке посесивне зависности од родитеља или старатеља. Такви људи постају нејасни, удаљени и подложни аспекту критике других људи, а ако тај аспект успе критикована особа постаје стидљива и повучена. Глуви људи, одрасли у средини без потребне комуникације постају углавном интровертне (затворене) особе са великим предиспозицијама да постану социјални случај. А онда је такав случај, услед непостојања стручних лица који перфектно познају знаковни језик и који би се бавили психологијом глувих, много тешко санирати. Будући да је овде већином реч о интимним стварима, тумачи знаковног језика били би сувишни.

Са глумом особом, као што је случај и са људима нормалног слуха треба успоставити контакт да би се сазнало шта хоће и жели, који проблем има, каква је његова исповест... Све то је једна специфична проблемати-

ка, дијаметрално различита од социјалног рада ма које друге категорије особа са инвалидитетом, а да би се то постигло социјални радник, неуропсихијатар, психолог... мора да зна знаковни језик или други начин комуникације: природан, сиров нерафиниран јер је самоникао, створен из нужности у свету глувих да би се њиме изразило своје хтење, или онај којег користе школовани глуви са симболичним значењем. Ако то не зна, његов непосредан контакт са глувом особом је тиме већ спутан и принуђен је на интерпретације преко тумача знаковног језика, а то је онда већ нешто сасвим друго. Тада је сломљена полуга контаката, спречен ефекат остављања првог и стицање општег утиска, као и утицање човека на човека, обзиром да глуви појединац веома тешко може неком да повери своје интимне проблеме.

Веома ружна пракса јавног наклапања о интимним проблемима глувог појединца веома је негативна, али нажалост сасвим уобичајена појава у удружењима глувих. У недостатку стручњака који би се бавили тим питањем све прелази на секретара, који је стожер рада у удружењу. Функција секретара у удружењу, или практично групног руководиоца, тешко се може сматрати компатибилном са дужностима социјалног радника. По правилу, уколико се делокруг рада секретара креће у оквирима клупских активности, он не би требало да буде оптерећен и социјалним проблемима чланова, али га живот силом прилика присиљава да своје ангажовање прошири и на област социјалног рада.

Дакле, на секретарима, који раде у удружењима глувих било је и остало да процене захтеве средине, потребе и могућности глуве особе, оправданост захтева странке, породице и радне средине, у којој и коликој мери постоји несклад који изискује регулисање. Њихов посао и задаци који заслужују посебну пажњу су веома деликатни, јер такав рад има своју специфичну ноту која проистиче баш из саме природе узрока зашто је нека особа глува, а који се рефлектује на целокупну личност. Отуда рад секретара, који у данашње време истина нису адекватно награђени за свој рад у удружењима, има својих специфичности и карактеристика. На жалост, на прсте се могу избројати удружења која поред секретара имају и социјалног радника. То пак намеће другу констатацију, да сваки рад за добро глувог човека није и социјални рад, јер он има своје карактеристике и квалитете који превазилазе оквире симпатије и добротинства.

Секретари и социјални радници (који су опстали у већим удружењима), морају имати свој јасно изграђен став према глувом човеку. Дешава се да неки од њих у свом самопрегору и одушевљењу за рад, коме су се предано посветили идентификују са штићеником, тако да кроз своје

залагање за решавање његовог случаја, често забораве на објективност. Класичан школски пример из методике социјалног рада, како је своје-времено навео др Љубомир Савић, је онај кад социјални радник у свом одушевљењу доведе скитницу у своју кућу, пружи му гостопримство и широм отвори врата а овај га преко ноћи покраде и побегне. Дакле, потребно је поштовати човекову личност, саслушати његове потребе и жеље, и у границама објективних могућности и личних способности помоћи му на начин како би он сутра сам себи могао да помогне. Овај моменат има добру поуку: секретар треба да помогне, а не да ради уместо глувог човека, што је за њих то постала и девиза: радимо са њима, али не уместо њих.

Кроз ове две напомене сондиран је темељ и скренута пажња на екстензију рада секретара у удружењу глувих која се креће од момента сазнања о постојању једне глуве особе на територији удружења до решавања његовог случаја и његове социјалне адаптације у нормалну средину. Дијапазон свакако довољно велик, аспекти разноврсни, уз посебан систем, да би се то глобално захватило. Ипак, у суштини, улога секретара увек, и у сваком случају, мора да буде двојака:

- а) Да помогне сваком глувом члану, рехабилитанту, и његовој породици, да схвати потребу рехабилитације како за њега лично тако и за друштво уопште и,
- б) да сарађујући са тимом стручњака социјалне заштите и осталих служби локалне заједнице, допринесе својим учешћем у дијагностици, школовању, оријентацији, професионалном оспособљавању, а изнад свега комплексној адаптацији и социјализацији глуве личности у нормалну средину.

Значи, циљ социјалног рада у основној организацији треба да буде: осамостаљивање глуве личности за лични живот а не да се вечито везује за неког другог, било да је то његов брачни друг, породица или неко трећи.

Секретар никад не може да сам решава један случај. Пре свега то није изводљиво ни временски, а ни бројчано. У нашем систему социјалног, здравственог и радног права постоји и низ служби задужених за те послове, али глува особа због поверења и начина комуникације радије ће потражити помоћ секретара матичног удружења. Ипак, никада не треба заобићи или игнорисати помоћ неког од чланова породице у решавању питања једног социјалног случаја. Увек треба узети у обзир и видети шта породица може да уради за свог глувог члана, а не да секретар преузима све на себе, а породицу пасивизира и дестимулише.

Таквих пропуста у раду секретара основних удружења током времена је било веома много. У свом несебичном жару секретари су узимали све на себе и посустајали под теретом обавеза.

Горње напомене, можда нису биле потребне, међутим изнете су са циљем да се види са чиме се у свом раду у удружењу глувих суочавају секретари и због чега су они нужно потребни, бар у већим основним удружењима глувих.

Глува деца и кохлеарни имплантат

*„Највећа сметња за глуво дете није његова глувоћа, већ то што људи здрава слуха не умеју са њим да комуницирају.“
(Роџер Карвер)*

Шта значи бити глув и какву злу коб глувоћа собом носи, може се видети и из реаговања родитеља кад сазнају да им је дете глуво и њихових изјава датих „Блиц фондацији“, која је у акцији „Срце за децу“ породицима у Србији донирала апарате за неонатални скрининг слуха: „Кад сам сазнала да мој син не чује, питала сам се зашто баш нама то да се деси. Плашила сам се свега...“; „ Кад сам сазнала да ми је дете глуво, хтела сам да пресвиснем од туге и бола“ – прича један од родитеља; „Кад је мој син имао 11 месеци сазнали смо да има оштећење слуха. Био је то најтежи тренутак у нашем животу“, – прича мајка тринаестогодишњег дечака који од пре два месеца живи са кохлеарним апаратом у уху, „Речено нам је да има тешко сензори-неурално оштећење на оба уха. Осећај страха, беса, туге, све се измеша у првим тренуцима. Буде вам јако тешко кад сазнате али и касније. Схватате да се детету морате посветити максимално и да му морате помоћи. То је нешто што ни један родитељ не очекује“... У свим тим изјавама, колико се да уочити провејава осећај занемарености и обесхрабрености.

Нормално је да већина родитеља жели све најбоље свом детету и учиниће све како би се оно оспособило да буде што успешније у свету у коме живи. Нормално је и то да ће се, по инерцији за савет прво обратити лекару или аудиологу, који глувоћу виде као патолошко стање, док заједницу глувих у којој би се упознали са успешним глувим људима у великом луку заобилазе. Лекар или аудиолог обично саветује родитељима: „...ваше детете је у пресудном добу за развој језика, а да би могло да чује и правилно развије говор и интелигенцију потребно је да му се што пре угради кохлеарни имплантат.“

На операцију се гледа као на чаробни штапић који ће својим магичним потезима отворити врата за улазак глувих у чаробни свет звукова и чујућих. Но, та чудеса сама по себи не могу тек тако да се десе. Чак шта више, она се готово не могу ни догодити. Специјалисти истичу: "Циљ кохлеарног имплантата није да се у ухо малишана убаца скупочена стварчица! Њен циљ је да помоћу кохлеарног имплантата то дете

научи да чује и говори... А то је могуће постићи једино уз по-моћ добро осмишљене постоперативне рехабилитације уз учешће оспособљених високо професионалних специјалиста и обучених родитеља. У супротном, имаћемо не глуво дете, и не оно које не само што не чује него ни не говори, већ дете које ће за 25 хиљада евра бити скупље од друге деце." (И.В. Королева, руководилац програма рехабилитације пацијената са КИ на СПБ НИИ уха, грла, носа и говора, РЗ, 2007.)

Кохлеарни имплант је ефикасан за малу децу код које је губитак слуха узрокован оштећењем кохлеарних длакастих ћелија, па уколико је губитак слуха откривен раније и одмах уграђен кохлеарни имплант, веће су шансе за њихову успешну рехабилитацију социјализацију и интеграцију у друштво. Пошто се мозак детета много лакше прилагођава и оспособљава за пријем акустичних информација, рана кохлеарна имплантација је кључни фактор за снабдевање детета неопходним информацијама које стижу путем чула слуха.

Различите научне студије су показале да деца са уграђеним кохлеарним имплантатом пре навршене друге године живота боље разумеју речи из свакодневног говора него деца код које је уградња била касније. Рано оглувела деца којој је кохлеарни имплантат уграђен одмах по успостављању дијагнозе глувоће, показала су исту способност да науче језик, као и њихови вршњаци који чују.

Кохлеарни имплант је неефикасан ако је глувоћа узрокована оштећењем слушног нерва или централног слушног анализатора, локализован у можданом стаблу и темпоралним режњевима мождане коре.

Кохлеарни имплант је такође неефикасан у случајевима када је пуж изложен калцификацији или окоштавању - таложењу калцијума или коштаном урастању. Ово спречава увођење електрода у кохлеу и повећава вероватноћу да операција не буде успешна.

Кохлеарни импланти нису довољно ефикасни ни код пацијената са губитком слуха који су дуго година живели „у потпуној тишини“ и који нису носили слушни апарат. Истовремено, не може се рећи да се таквим пацијентима кохлеарни импланти не препоручују - они могу да помогну и пацијентима са високом рецептивном глувоћом.

Као могуће **компликације услед уградње кохлеарног имплантата** јављају се:

- парализа или пареза (оштећења) фацијалног нерва на страни на којој је обављена операција;
- поремећај укуса;
- вестибуларни поремећаји (вртоглавица, нестабилан ход, мучнина, повраћање);
- главобоље;
- зујање у ушима,
- појаве менингитиса...

Треба разумети да је свака операција, а посебно на глави, ризик, као и да компликације (до којих можда и не дође) могу нестати након операције. У сваком случају, само темељно испитивање кандидата за кохлеарни имплантат ће помоћи да се одреди да ли има смисла за тај захват или не. (Сајт: Глухих.нет).

Уградња кохлеарног имплантата узела је толико маха да се исти уграђују, што је велика грешка, и деци која би своју глувоћу или наглувост могла да компензују уз помоћ слушних апарата.

Удружења глувих су одувек била против уградње кохлеарног имплантата, али немају толико разгранату мрежу система подршке и могућност приступа и утицаја на политичаре и медије као што то имају заступници кохлеарног импланта који на њему са својом читавом машинеријом остварују огроман профит. То задире и у питање права, боље речено кршења права детета, у вези са забраном предузимања медицинских мера без претходне сагласности глувог детета над којим се захват примењује. Дете се за уградњу ни не пита, уосталом, Србија није Шведска, у којој се права детета строго поштују.

Фама је и да ће глуво дете моћи нормално да чује, обзиром да је у питању само имплантат, који ради на батерије и селективно стимулише неуроне у уву. Проблем тих апарата је и рад у бучном окружењу, а најновија истраживања показују да се и помоћу светлости, односно, ласерским зрачењем могу стимулисати слушни неурони и слух, захваљујући којим исти, за разлику од кохлеарног импланта, постају много јаснији. Значи, глувоћа је иреверзибилна, неизлечива, јер и уз имплантат и повећано примање звука дете остаје глуво.

Наука вртоглаво напредује те је реално очекивати корак напред у безболном лечењу слуха, тим пре што су нова истраживања показала да матичне ћелије из људских ембриона могу да замене оштећене спиралне ганглије које преносе надражај звука из унутрашњег ува у мозак. Такође, научници су у експерименталној фази успели да регенеришу

длачице у уву које су кључне за детекцију звукова и на тај начин делимично врате слух, а ту је и биоинжењеринг који у својим лабораторијама дигиталне моделе претварају у физичке објекте, односно успели су да пеко 3Д биоштампача створе живи материјал као што је ушна шкољка итд.

Нажалост, у свој тој причи, потресно делује чињеница да су глува деца са кохлеарним имплантатом лишена многих животних уживања, нарочито у спорту, а поред тога нико не наводи шта се збива у случају ако се већ уграђени процесор поквари, ако је фабрика као на пр. Advence Bionics обуставила производњу, или је производ изашао из масовне употребе...

Школовање глувих

*„Образовање је најмоћније оружје
да бисте променили свет.“
(Нелсон Мандела)*

Иако свесни негативне изолације у друштву, глуви су користећи властито искуство у више наврата просветним властима преко својих удружења указивали на потребу да се целокупно васпитање и школовање глуве деце и омладине усмери у правцу који би донео позитивне резултате. Жеља је била скретање пажње на постојећи систем образовања обзиром да из школа излази све више глувих ученика оскудног знања који, силом прилика, постају терет удружења глувих и целокупне друштвене заједнице. Фокус је био на промени или допуни постојећих закона о образовању, како би се и глувој деци и омладини омогућило образовање на свим нивоима квалификационе лествице, према њиховим субјективним могућностима, на принципу максималне индивидуализације уз примену одговарајућих допунских средстава у комуникацији, чиме би се повећала проточност образовних информација. Нажалост, све то није зависило само од њих и њихових удружења, па ти апели нису ни наилазили на разумевање просветних власти.

Садашња реалност је да се специјалне школе за глуве затварају или мењају намену, као што је то случај у Србији. Са нереалним и застарелим методама, које мимо свих очекивања и даље упорно опстају, у изолованим школским заводима, имамо систем неодговарајућих превентивних мера, међу којима и вештачког груписања и стављања у исте клупе глувих, којих је све мање, и оних са Дауновим синдромом и другим сметњама у развоју, како би се пре свега сачувао постојећи кадар у тим школама. Тако недефинисани појам „инклузивног“ образовања у специјалном школском систему, створио је вештачки гето различитих особа са инвалидитетом. Образовање глувих, срозано је тиме на најниже гране, будући да образовање и уопште развој социјалног идентитета различитих категорија особа са инвалидитетом, које седе у истим клупама не може бити успешно. Поред тога, у њима не може да се ради по истом програму, не постоји ни начин учења језика на који могу да се ослоне различите стране.

Поучени животним искуством, глуви који су похађали школе за глуве указивали су где се највише подбацује и где су потребне нужне промене. Нажалост, игнорисани су и њихови вишедеценијски апели да се поред

говорног уведе и знаковни језик, што је уосталом загарантовано и Конвенцијом Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом. Према овом споразуму владе су имале обавезу да промовишу учење знаковног језика и језичког идентитета заједнице глувих (чл. 24.3. б)... Истина, Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. Гласник РС“, бр. 55/13) у члану 4. тачка 15, члану 5. тачка 7. и члану 9. став 4. гарантује право глувим ученицима да у настави користе знаковни језик. Међутим, у пракси, то је само мртво слово на папиру, нити се спроводи, нити постоје стручна лица која би изводила наставу на том језику. Поред тога, удружења глувих упорно указују на чињеницу од велике важности која се састоји из потребе да они који осмишљавају и израђују програме образовања морају да имају у виду јединствене потребе глуве деце и подрже њихово учење знаковног језика, као и учење националног писаног језика. Бриселска декларација од 19.11.2010. године, одређује право глувих и наглувих корисника знаковног језика, да уче тај језик и наставе да уче и студирају двојезично. Имајући у виду да је ова декларација укључена и у Извештај Европског парламента о кретању особа са инвалидитетом, који је Европски парламент усвојио 25.10. 2011. године удружења глувих захтевају од надлежних да што пре предузму позитивне, педагошки оправдане акције како би обезбедили глувој деци да у потпуности буду двојезична.

Тренутно стање, овакво какво јесте, само доводи до стварања низа горућих проблема изазивајући све већу забринутост, обзиром да се над популацијом глувих, као једном од основних чинилаца друштва, често дешавају превиди приликом планирања програма развоја. Недопустиво је, а и супротно члану 4.3 Конвенције о правима особа са инвалидитетом да се у друштвеним процесима који се тичу школовања глувих кроз механизме и програме на свим нивоима деловања и одлучивања изостави активно учешће националног удружења глувих. При том, како је већ речено, генерације глувих које, ни криве ни дужне, полуписмене излазе из садашњих школа и даље ће силом прилика бити терет удружења глувих која, опет због нераздевања друштвене заједнице, немају средства ни за своје основне активности.

Вековна борба између оних који подржавају орални начин школовања и оних који подржавају знаковни језик створила је понор у коме се ни дно дна не види. Да ли је важније да глуво дете које никад није чуло звукове (њихову јачину и тонове) научи говор или да се описмени? Ако дете и научи говор, разумевање туђег говора остаје проблем који траје и даље и исцрпљује. Професор Едвард Долник тврди да би то било као кад се два путника који говоре различитим језицима нађу у истом купеу воза, а теоретичар покрета глувих Харлан Лејн у својој полемици јасно

дефинишући ствар за коју се бори истиче да се ту ради о примеру из формалне логике. Он доказује да су глува деца биолошки потпуна, да могу све, једино што не могу да чују. Говорни језик зависи од способности слушања - према томе то је лоша опција за глуво дете, и допуњује закључком: будући да је алтернативни језик, знаковни језик, доступан и лак за учење глумим људима, те им више одговара као њихов први језик.

Свака глува особа која је научила да чита са уста рећи ће да је већина оног што прочита са уста говорника чисто нагађање нарочито код старије популације која због година, слабијег вида и рефлекса теже распознаје орални говор. Др Петер Ц. Хаусер са Рочестер института изнео је 2011. године на научном скупу у Алу (Норвешка) своја искуства из когнитивне неурологије и открића из психолингвистичних анализа код глувих и наглувих појединаца. На основу тих истраживања, изведен је јасан закључак да не постоје докази да учење знаковног језика омета развој говора. Напротив, то поспешује усвајање језика. Према др Хаусеру, за чујуће породице је важно да прихвате да је њихово дете глуво, уместо да га виде као „оштећено“ или инвалидно.

Ако оралисти забрањују детету да користи знаковни језик, зашто онда чујућем детету које учи енглески, кинески или неки други језик не забране да истовремено говори својим матерњим језиком. Лингвисти су доказали да је знаковни језик са својом граматику, игром речи, песмама и другим вредностима равноправан са говорним језицима, а истраживања (Мејбери-Фишер, 1989) показују да је рано стицање знаковног језика од суштинског значаја за развој целокупног језика, јер пружа подршку компетенцијама глуве деце у писаном и говорном језику. Све што се може рећи говором то се може изрећи знаковима и прстном азбуком.

Ако је у нашој земљи знаковни језик законски ушао у свакодневну примену, зашто онда још увек наилази на отпор заклетих оралиста? Зашто би неко негирао корене једне културне заједнице и њеног природног језика кад и све друге различите културне групе поносно граде своју језичку традицију и историју? Зашто стигматизовати људе који говоре посебним језиком? Ову тему најбоље је окончати речима Скунтнаб-Кантас Филипсона - „Људи лишени језичких људских права тиме могу да буду лишени уживања других права, обухватајући и поштено политичко представљање, праведно суђење, приступ образовању, вестима, подацима, слободи говора и очувању свога културног наслеђа“.

Приступ образовању за глуву особу постиже се кроз обезбеђивање двојезичког образовања било са професором који одлично влада знаковним језиком, или уз помоћ квалификованог преводиоца знаковног језика. Потребно је изградити један савремени систем образовања глувих са нагласком на успешније укључивање у друштво уопште. У школама за глуве програми треба да буду као и у редовним школама и потребно је примењивати „глобалну“ методу. Такође, треба да постоје и установе допунског образовања у циљу подизања нивоа практичне писмености глувих, који је данас недовољан, као и да би се допринело континуитету образовања.

Поред свега, треба да се разликује оно што би глуви желели - пуно укључивање - од оног што су истраживања и искуство показали да је могућно. Дакле, акценат је на знању које наставни програм треба да пружи детету како би оно постало самостална особа способна да слободно мисли својом главом, а основни циљ је да му се пружи у што већој мери једнако искуство које стичу његови чујући вршњаци, не само у оквиру редовног програма наставе, већ и у животу ван школе.

Кад бисмо се вратили неколико васпитно-едукативних фаза уназад, видели бисмо да су предратне и послератне генерације глувих биле неупоредиво образованије и способније од садашњих. Да ли је ту у питању некадашњи лингвистички приступ образовању када су у школама за глуве наставу предавали предметни наставници, или садашњи медицински приступ образовања где наставу изводе дефектолози који, како се показало, предају више различитих предмета. Из свега се да закључити да школовање глувих у Србији није у ресору просвете већ у ресору здравствене заштите.

У допуњеном Документу са становишта образовања глуве деце којег је 2014. године донела Европска унија глувих истиче се да је образовање глуве деце увек било предмет разних расправа у погледу типа школе, језика комуникације, као и система за подршку. Не само са појавом кохлеарне имплантације, већ уопште гледано, циљ, односно суштина решавања проблема се све више окреће са ранијих приступа који су потенцирали говорни језик ка обезбеђивању приступачних образовних наставних планова и програма који ће се прилагођавати потребама детета.

Европска унија глувих заговара приступ људским правима на једнаком приступу образовању. Кад је реч о глувој деци исти мора да укључи приступ националном знаковном језику. Приступ писаном језику, где је то потребно, као и говорном националном језику, мора бити одобрен. Тачност у језику (тј. знаковном језику) је кључ за приступ било којој

информацији, укључујући и националном курикулуму свих облика и нивоа образовања. Реализовани програми треба да промовишу учење знаковног језика, чак и за децу са слушним апаратима и кохлеарним имплантима. Истраживачке студије су показале да - чак ни тамо где су деца више волела да користе говорни језик као средство комуникације, знаковни језик ни на који начин није био штетан за њихов каснији развој; напротив: на двојезичност се обично гледа као на пожељно средство у данашњем конкурентском свету.

Инклузивно образовање које доприноси остваривању потреба сваког глувог детета треба да буде стандард и примаран циљ свих образовних институција. Треба напоменути да велики број глуве деце (чак и са кохлеарним имплантима) и даље има потешкоће у бучном окружењу, на пример, заузетост мејнстрим учионице, пропуштање групне дискусије, уколико не добију додатну подршку, која је у виду тумача знаковног језика. Ако се глува деца школују у мејнстрим окружењу, онда треба предузети све мере за образовање те деце у једном одељењу користећи преводиоце за знаковни језик, и/или образац за пример промовисања природног стицања знаковног језика. Родитељима, такође, треба пружити подршку током целог образовног процеса, омогућавајући им приступ настави на знаковном језику и дајући им објективне информације о резултатима образовања своје глуве деце.

Образовање, као основно право, помиње се не само у преамбули Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом (УН ЦРПД) коју је у целини ратификовала ЕУ јануара 2011, већ и у посебном члану о образовању (члан 24.). Овај члан има за циљ да обезбеди да се образовање "одвија на најприкладнијем језику" и, исто тако, помиње рад и запошљавање наставника са инвалидитетом (нпр. глувих наставника) и оних који су квалификовани на знаковном језику.

Декларација из Саламанке и Оквир за акцију у специјалном образовању ("Изјава из Саламанке"), који су усвојени још 1994. на Светској конференцији о посебним образовним потребама – Образовање: Приступ и квалитет, у члану 21. посебно наглашавају значај знаковног језика као средства комуникације. У истом члану се даље захтева да се у потпуности уваже индивидуалне разлике и потребе деце, укључујући и пружање одговарајућег образовања у што већој могућој мери глувим и (глуво) слепим ђацима у специјалним одељењима и јединицама у оквиру редовних школа.

Приступ образовању је од кључног значаја за сву глуву децу, посебно имајући у виду тренутно старење становништва. Деци треба дати шан-

су да постану потпуно развијене и изграђене личности, грађани који су запослени и дају свој допринос друштву, између осталог и тако што постају активни порески обвезници, а не пасивни корисници. Смањење радне снаге је феномен који се једино може решити противмерама, од којих је једна образовање и обука свих чланова друштва, укључујући и оне који су глуви. Добро образовање је глувој деци и омладини кључ за несметан прелазак у свет рада и исто је потребно за реализацију стратегије ЕУ 2020, где је водећа иницијатива паметан, одржив и инклузиван раст. ЕУ за глуву децу промовише систем у коме је образовање доступно, усмерено на свако појединачно дете, и на истом нивоу као и код њихових чујућих вршњака. Ово се може обезбедити у специјалним школама за глуве, у посебним јединицама у редовној школи или уз одговарајућу подршку у мејнстрим учионици. Тако се испоставља да је улагање у децу кључни фактор за здраво и просперитетно друштво.

Треба схватити да људима који су рођени глуви није лако да превазиђу своју глувоћу и избришу дубоке утицаје које она оставља на личност, као и овладавање говором који би био довољно разумљив за околину. То је дуг процес који изискује да се са њим почиње такорећи од рођења и траје све до пуне рехабилитације. Поред тога, потребно је и да околина схвати глуве људе, баш као што и она сама жели да они схвате њу, и да им олакша контакт уз помоћ свих расположивих средстава.

Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом истиче да особе са инвалидитетом треба да уживају пуна и целокупна људска права. Стуб људских права за глуве саткан је од њиховог права на приступ знаковном као њиховом матерњем језику, укључујући прихватање и поштовање културе глувих и њиховог језичког и културног идентитета, образовање на знаковном језику, тумачење употребом знаковног језика и приступачност.

Рехабилитација и запошљавање

*„Кад сиромаша нахраниш рибом биће сит један дан,
кад га научиш да лови рибу биће сит за цео живот“.
(Кинеска пословица)*

Потребно је навести или бар дефинисати шта је то рехабилитација која је била и остала главна тема у удружењима глувих. Ово из разлога јер је рехабилитација континуирани процес пун динамике који код глувих почиње одмах чим се приметити, или појави један случај глувоће и који без прекида тече све до интеграције глуве особе у чујућу средину, па тако, поред школовања, траје знатно дуже обезбеђујући јој ментални мир, запослење и социјални контакт са окружењем. У принципу, са рехабилитацијом глуве особе мора се почети што раније, још док се код ње нису појавиле уобичајене пропратне манифестације (психолошке, физиолошке, социјалне и др.).

Са ових аспеката треба да се запитамо шта урадити и како поступити са једним типичним примером глуве особе, а у оквирима основног удружења, водећи при том рачуна да се не пређу одређене компетенције и не преузме туђи посао.

Кад је у питању запошљавање глувих, осврнемо ли се мало уназад лако можемо да закључимо да је брз развој индустрије у Европи и Америци, а затим и у осталим крајевима света, за последицу имао снажан утицај на радну обуку и запошљавање глувих, и то у сразмерној мери степену економске развијености земље.

Кад су први глуви радници почели да се укључују у процес индустријске производње, због предрасуда, почели су углавном на радним местима као помоћни радници са малим платама, а у време кризе међу првима су остајали без посла, што је појачало њихов отпор према овој грани привреде. Први светски рат умногоме је променио став послодаваца према глувим особама (као и према другим категоријама особа са инвалидитетом). У ратним вихорима, велики број радника нормалног слуха био је мобилисан за потребе војне службе, фабричке хале остајале су без радне снаге, а требале су да наставе производњу за потребе фронта и снабдевање становништва. Да се производња не би прекидала по први пут је уведено масовно запошљавање инвалида у многе гране индустрије. За време Другог светског рата особе са инвалидитетом су у знатној мери користили као радну снагу, и то нарочито у СССР, где су

систематски усмеравани на тачно одређене индустријске гране које су углавном припадале групи тешке индустрије. У то време је владало мишљење да глумима, због недостатка слуха, треба дати предност при запошљавању у металној и другим гранама тешке индустрије где влада велика бука, из разлога што не може да им оштети слух као што је то случај са чујућим радницима.

После Другог светског рата у некадашњој Југославији и Италији основан је систем професионалне обуке. У обе земље исти је поникао независно један од другог пре свега као плод ангажовања унутар тих самих националних заједница глувих и уз водећу улогу удружења глувих и једне и друге земље. Због низа пропуста и слабости тадашње постојеће обуке, они су сами уз материјалну помоћ државних органа преузели на себе и у своје руке професионалну рехабилитацију. Било је то време кад су удружења глувих почела да играју важну улогу баш у области професионалне рехабилитације. По тада важећим друштвено-економским принципима, глуви су сами, као и остали инвалиди, узели учешће у својој рехабилитацији. Репрезентативни Савез глувих је у то време, као продужена рука државне управе, смело преузео на себе радну обуку глуве омладине и бригу о њиховом животном путу. Основао је своје привредне радионице: кројачке, обућарске, молерске, везиљске, за израду бомбона, карневалске робе, затим циглане, керамичарске и друге. Они који су имали одговарајући алат донели су га од куће и исти удружили у своје обућарске, кројачке и друге машине и са власницима занатских и мањих привредних радњи склопили уговоре, да се оне пренесу Савезу на управљање а власници остану у њима да раде као пословође, предрадници. За она глува лица која нису била способна за занатске радове, отваране су посебне економије на којима су они упошљавани.

У време те експанзије основано је 17 властитих радионица са 97 погона у којима су полазници обучавани за различите занате, чиме је попуњена велика празнина и премоштен још већи јаз између глувих и њиховог радног и животног окружења: глуви су се лакше запошљавали, радна обука се организовала према њиховим потребама и била је осигурана база за њихово запошљавање.

Делатност Главног одбора (данас Извршног одбора Савеза глувих и наглувих Србије) у окупљању и организовању глувих Србије у циљу отварања школа и формирања разгранате мреже њихових установа и предузећа, директно је условљена и повезана са моралном и материјалном помоћи коју је исти добијао још од 1945. године од тадашњег Министарства социјалне политике НР Србије.

Најактивнији период рада започео је марта месеца 1949. године када су на захтев Министарства постављени за активан рад у удружењу председник и секретар. Од тада је почело нагло ширење организационе, просветне и привредне мреже Савеза. Привреда, коју је Савез основао, успешно је пословала и радила све до доношења Закона о удруженом раду, односно до спровођења одредбе Савета за социјалну политику и комунална питања НР Србије по којој исте треба да пређу на систем рада као самосталне заштитне привредне организације, под Радничким саветима и Народним одборима као новим оснивачима, али да уговором буду везане за матичне осниваче који им упућује инвалиде на рехабилитацију. Како је време показало, све те радионице које су постале „заштитне“ постале су најгора варијанта запошљавања глувих. У периоду који је потом уследио било је још доста реорганизација, да би на крају 2009. године, Одлуком Владе Републике Србије о изменама и допунама оснивачког акта Друштвених предузећа за радно и професионално оспособљавање инвалидних и других лица, оснивачка права тих предузећа прешла на Владу Републике Србије.

Постојећи Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом у члану 36. предвиђа да поред осталих и удружења особа са инвалидитетом могу да оснују своја предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом. Са каквим правом је онда држава Савезу глувих без надокнаде одузела оснивачка права над предузећима која је својевремено основао? Поучени тим искуством глуви и њихова удружења дистанцирају се од нове политике запошљавања особа са инвалидитетом која подразумева мере и подстицаје усмерене у правцу подизања степена мотивације, запошљавања и samozapošljavanja за особе са инвалидитетом.

У Србији данас, проналажење радног места, како за глуве, тако и за инвалиде других категорија зависи углавном од добре воље Службе запошљавања, где се, за неверовати је, нажалост вуку главни конци. Запошљавање глувих, било квалификованих или неквалификованих, а нарочито оних са вишим образовањем је проблем за себе. Чињеница је да се још увек на глуве особе у Србији гледа као на мање радно способна бића или као на баласт колектива у коме раде. Баш као што је и чињеница да је све то делом последица застарелих схватања и разних предрасуда. Данас се од стране Савеза глувих и наглувих Србије и надлежних органа улажу напори и доста чини не би ли се исти искоренили, али они су и даље присутни, истина све ређе и ређе.

Поред тешкоћа са којима се глуве особе суочавају приликом запошљавања, велики проблем стварају и њихове неадекватне квалификације, будући да они у највећем броју случајева завршавају углавном занатске профиле за којим потражња сваким даном све више опада, а и само стање у металском комплексу је већ одавно постало нерентабилно. Присутна је и сасвим озбиљна дилема да ли ће се и како они са лоше стеченим знањем у школама за глуве, без дуалног образовања запослити у фабрици са високоаутоматизованим технолошким процесима. Притом је у многим службама запошљавања и даље у оптицају службени термини „особа са инвалидитетом“, који се базира на застарелом медицинском моделу инвалидности, уместо на новом који у основи акценат ставља спектар „људских права“, како је то уосталом утемељено и прокламовано у ставовима и принципима Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом.

Занимљивости ради, упутно је рећи да је седамдесетих година прошлог века, на препоруку Драгољуба Вукотића, тадашњег председника Светске федерације глувих (од 1955. до 1983.), Централни одбор Савеза глувих у циљу већег броја запошљавања глувих ван заштитних предузећа код надлежних органа ургирао да се у законским прописима предвиди и реши да се обавезно у одређеним процентима од укупног броја запослених у индустријским и привредним предузећима запошљавају глува лица и да та сразмера буде: глуви-чујући 2/100, односно да се на сто чујућих радника у једном привредном предузећу обавезно приме два глува радника. Поред тога тражено је да се обезбеде запослења глумим лицима на оним радним местима која угрожавају слух, да би се тако постигло запослење већег броја глувих, а с друге стране заштитио слух чујућих радника. Био је то у развијеним земљама такозвани „kovota“ систем, или француски „Cordonnier“ по коме држава законом прописује обавезу власника предузећа да прими одређени број инвалида. У супротном, били су дужни да за сваког непријављеног инвалида месечно уплаћују у посебни фонд који се користи за њихово оспособљавање и запошљавање. Практично, брига о запошљавању инвалида почиње увођењем социјалних служби у већа привредна предузећа, што је препоручила и Конференција међународне организације рада 1956. године, а након међународне конференције за социјални рад одржане исте године на тему „Индустријализација и социјални рад“.

Пандан томе, код нас је после пуних 40 година, односно, 15.05.2009. године донет Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом ("Сл. гласник РС", бр. 36/2009), у коме се, поред осталог, одредбама у члану 24. регулише обавеза послодавца који има од 20 до 49 запослених да у радни однос прими једну особу са инвали-

дитетом, односно послодавац који има 50 и више запослених дужан је да радни однос заснује са најмање две особе са инвалидитетом, и на сваких наредних започетих 50 запослених по једну особу са инвалидитетом.

Погодност је да нови закон повећава стопу запошљавања инвалида преко тржишта рада, под уобичајеним и новим мерама које морају бити урађене у складу са потребама инвалида, односно стању њиховог телесног оштећења.

Данас, поред многих тешкоћа у вези запошљавања, о чему сведочи евиденција о броју запослених глувих особа, јавља се и проблем квалификација. Велики број глувих не ради послове за које су стекли знање, већ раде на најпростијим радним местима за која исте нису потребне, тако да се често могу наћи на радним местима у својству приучених радника, а самим тим и са минималним зарадама, на које их због отежаног споразумевања, недовољне писмености или неписмености распоређују послодавци.

Инвалиди се запошљавају под општим или под посебним условима. Запошљавање под посебним условима сматра се запошљавање код послодавца уз прилагођавање послова, радног места или послова и радног места. Ту се подразумева и техничко и технолошко опремање радног места, средстава за рад, простора и опреме. Другим речима, послодавац који под посебним условима запосли особу са инвалидитетом може да оствари право на рефундацију примерених трошкова прилагођавања радног места, као и право на субвенцију зараде у одређеном трајању. Законодавац је у свему имао добру намеру. Рекло би се, све је то лепо и корисно. Међутим, питање је коме у прилог све то иде? Са једне стране, послодавци испуњавају своју законску квоту, посебно у шопинг молловима, великим тржним центрима, самопослугама... где глуви људи раде на нижим радним местима са најнижим платама, углавном на пословима попуњавања и слагања робе по рафовима и у хладњачама. Речју, глуви се ту израбљују, а трговински ланци и други привредни и непривредни сектори под свим законом испуњеним условима, профитирају.

И то није све. Код приватних послодаваца, који су искористили рефундацију и субвенције, сви даљи послови за глуве су углавном хонорарни, привремени или повремени, са уговором на одређено време или радом на црно. Ту је и прекарни рад у којем не постоји сигурност запослења, а који се сматра основним елементом уговора о раду. Нажалост, јавна је тајна да неки послодавци који су искористили помоћ за опремање радног места, рефундацију и одређење субвенције у договору са глувом

особом, која седи код куће и свесно и прећутно трпи неправду, узимају за себе његову плату а за узврат му уплаћују законске обавезе у складу са прописима о раду.

Глуви и социјална сигурност

*„Није довољна само добра воља за решавање неких проблема, већ проблеме треба прво упознати да би се потом решавали.“
(Антун Зимерман)*

Социјална сигурност човека зависи од услова под којима живи и ради и бриге коју о њему води заједница у којој живи. Свака заједница ту сигурност обезбеђује на основу одговарајућих законодавних аката и кроз различите форме активности не би ли на тај начин свом члану пружила осећај сигурности у животу. Ниво те сигурности условљен је економско-социјалним стањем друштва у целини, што се, разумљиво је, рефлектује и на нормативна акта датог система. Можемо констатовати да је у свету учињен велики корак у том правцу, пре свега захваљујући савременим схватањима, и позитивним иницијативама и стимулансима који долазе како од стране Уједињених нација, ОЕБС-а, и саме Европске заједнице, услед дејства многих међународних и националних организација које су своју активност усмериле ка томе да својим члановима, па тако и глувима пруже оно што представља исконску људску тежњу, а то је превасходно сигурнији положај у друштву у коме живе и раде. Пуна партиципација глувих у друштву дошла је до изражаја на VII светском конгресу глувих, одржаном 1975. године у Вашингтону, кад је истакнута главна тема конгреса под насловом „Full citizenship for all Deaf people“, или у преводу „Пуно држављанство за сва глува лица“.

Глуви су, што је нормално, посебно заинтересовани за своју већу социјалну сигурност у свету чујућих, за равноправан третман, за нужне бенефиције које су условљене глувоћом, једном речју за свој бољи положај у друштву. Они су расути свуда по свету, но велика већина њих, на жалост, још није у стању да се осећа сасвим сигурно, бар што се тиче радне и социјалне егзистенције, јер на то утичу многобројни економски, културни, политички и социјални фактори. Њихов хендикеп је утолико већи, што сам губитак слуха повлачи одређене последице, које се вишеструко огледају на њихово психофизичко стање и могућности да у заједници у којој живе стекну приближну равноправност са осталим члановима друштва.

Какве бенефиције имају глуве особе, које су због потпуног губитка слуха знатно хендикепиране, а у стварном животу спадају или не спадају у категорију инвалида? Ако би им се на време омогућиле потребне бенефиције и комплетна рехабилитација, консеквенце глувоће би им се

знатно смањиле, јер све то заузима највише и најефикасније место на путу компензације губитка слуха и говора, чиме враћа друштву способног и корисног члана, којег је својевремено сматрала теретом.

У Републици Србији, морамо рећи, и поред свих напредних тенденција у области социјалне заштите још увек нема диференцираних облика бриге, бар кад су у питању глуви, који су у неравноправном положају у односу на остале категорије инвалида, па и глувих у свету и окружењу. Они се негде свде под заједнички именоватељ опште социјалне бриге, што подразумева хуманост на делу локалних заједница за особе са инвалидитетом ако су сиромашни и неспособни за рад. За конкретна и суштинска решења по овом питању никако не могу бити довољни ни постојећи декларативан закон, нити његова подзаконска акта уколико нема друштвених услова на којима би се базирале реалне оптималне могућности за обезбеђивање сигурности сваког глувог човека.

Својевремено је један познати стручњак рекао: „Слух је исто толико природна и напорна колико и невидљива појава. Човек подједнако не долази на то да се запита на који га начин дисање одржава физички у животу, као што би се сетио да се упита како га слух психички одржава у животу“.

Како је већ речено глувоћа је хендикеп, чије се психо-физичке и социоекономске одреднице последица могу ублажити добром рехабилитацијом и адекватним, по мери човека, бенефицијама. У том правцу је потребно радити, управо из разлога што савремене концепције могу највише да допринесу стварању услова захваљујући којима ће свака глува особа моћи сама да на индивидуалном плану започне да гради своју социјалну сигурност. Поред тога, значајан фактор у изградњи социјалне сигурности глувих је и ангажовање саме друштвене заједнице, све у циљу израде једног трајног система бриге о тим особама, чији је губитак слуха истовремено и губитак за заједницу, па би инвестиција у исти била далеко више сврсисходнија и исплативија. Уосталом, да је то тако, потврђује и вишеструко позитивно дејство законодавних аката појединих земаља.

Да би се у нашем систему дословно поштовала и спроводила општа начела Конвенције о правима особа са инвалидитетом као и друге конвенције и резолуције створио би се напредни систем у коме би се створили услови хармонизације развоја многих крупних, и за глуве особе животно важних, проблема.

Као и свуда у свету, тако и код нас глуви су најозбиљније заинтересовани да се што енергичније и ефикасније делује у правцу обезбеђивања њихове социјалне сигурности. Исто тако, чињеница је и да и поред разних конвенција, резолуција... којима се гарантују права и штите интереси заинтересованих страна, проблеми, као по неком неписаном правилу, увек настају у фази примене тих прокламованих принципа у пракси, па тако имамо различита тумачења, као и апстраховања приоритетних проблема, уз једну те исту опаску да ће се у некој будућој перспективи наћи времена за њихово решавање. Међутим, то су живи, актуелни проблеми, који не могу само тек тако да чекају бенеvolentност појединачних хуманитарних, волонтерских акција, већ са својом актуелношћу намећу ургентност свог решавања. У основи сваког од њих стоји некаква потреба живог бића која чека и нада се да ће бити задовољена. Зато се из свих удружења шире апели влади и локалној заједници да у своје позитивне законске прописе о социјалној заштити унесу и ставове који ће обезбедити пуну и свестрану помоћ глувим људима у погледу остваривања права на једнаке могућности. Самим тим, неопходно је изједначити опсег и квалитет права који припадају свим особама са инвалидитетом.

Историјски развој законодавства у корист глувих може се пратити само у развијеним земљама. У зависности од материјалне снаге и степена развоја цивилизације једне нације, зависила су и иста која су прва прописана у корист глувих. Тешкоће у комуникацији, познато је, више су него ли сама глувоћа повлачиле глуве особе у менталну изолацију и доводиле до одбојног става јавности према њима. Глувоћа је, увек, због своје директне неуочљивости, уместо милосрђа, које је обично даровано слепима и особама са видљивим инвалидитетом, наилазила на презир.

Улога државе Србије у заштити глувих на законским основама је у порасту, с тим што се још увек не може говорити о постизању неког општеприхватљивог и општезадовољавајућег оптималног нивоа, бар кад су у питању ситуације у којима се очекују разне конкретне државне, управне и сл. мере на основу којих би се особама са инвалидитетом дало низ повластица уместо формалних закона са својим штурим одредницама, који би се у ширем смислу могли свести под заједнички именоватељ најобичнијег легислационог формализма, илити доношења закона ради закона.

С успостављањем модерног законодавног система који је прилагођен и константно прати развој европског и светског законодавства, и као такав представља модеран оквир политике за унапређење и заштиту

интереса свих особа са инвалидитетом, центри државних органа од тога емитују само оквира програма рехабилитације и заштите, а све остало углавном препуштају локалним и регионалним органима власти. Тежња глувих није да добију неке посебне законе у погледу своје заштите, већ само да се из постојећих прописа елиминишу сви могући видови дискриминације локалних органа и њихових моћника према њима и омогући уживање бар делимичних олакшица које имају друге особе са инвалидитетом.

Ако данас сагледамо стање легислације у погледу права глувих у Србији, могли бисмо слободно истаћи да су нека укинута, а нова, загарантована међународним споразумима, сем усвајања Закона о употреби знаковног језика, нису видљива. У погледу помоћи глувим лицима иде се углавном линијом мањег отпора, а самоћа у коју они све више западају, чини их неспособнијим, изолованијим и неповерљивијим. Какви се из тога могу извући закључци, лако се да одгонетнути, али нас више брине какве ће задатке одредити друштвена заједница у наредној етапи, обзиром да је, како је већ наведено, положај глувих неравноправан у односу на друге категорије особа са инвалидитетом. Није на нама да упућујемо критику или ниподоштавамо све оно што друге категорије инвалида са пуним правом уживају, али ипак не можемо а да се запитамо са којим правом је вођена и којом логиком једна власт глувим особама прописује неке привилегије а друга те исте укида!?

Већ је речено да многе глуве особе услед изостанка адекватног школовања остају неспособне, препуштене и ходу и зубу времена, у ком све више заостају, и околини која их не разуме. Компензација таквог стања новчаном помоћи, колика год да она била не могу се ублажити, нити отклонити вишеслојно погубне последице. Оно што би се и доделило не би било ни изблиза довољно да реши тешко стање у ком западају појединачни случајеви.

Сумирајући предње долазимо до закључка да глуви у Србији, полазећи од савремених теоријских и практичних сазнања из области социјалне, заштите, свесни својих потреба и снажне воље за променом свог садашњег друштвеног статуса, већ извесно време истрајавају у својим упорним што формалним, што неформалним настојањима да се кроз постојеће прописе изједначе са другим особама са инвалидитетом, као што је то, рецимо, решено у другим државама, као на пример:

У Републици Црној Гори, Министарство рада и социјалног старања Црне Горе схватило је проблеме глувих и уврстило их је у категорију особа са тешким инвалидитетом, а не само са сензорним недостатком.

На основу Закона о социјалној и дјечијој заштити Црне Горе, глуве особе које имају тешка оштећења слуха остварују право на туђу негу и помоћ у новчаном износу од 63 евра месечно, као и друга права која проистичу из тога, попут 12 бесплатних путовања друмским саобраћајем по Црној Гори, право на субвенције за струју и дечији додатак.

Поред тога, истоимено министарство им пружа услуге из социјалне и дјечије заштите, подршку за живот у заједници, као и тумачење и преводње на знаковни језик. Употреба знаковног језика је регулисана новчаним давањем за ангажовање преводиоца, плаћање употребе видео-чета ЗГ мрежом и других могућих технологија за комуницирање глувих.

У Републици Хрватској глумим особама, по основу Закона о социјалној skrби (Народне новине број 157/13), признаје се право на додатак за помоћ и негу у пуном или смањеном износу, у зависности преке потребе помоћи и неге друге особе у пуном или смањеном износу:

- у пуном износу помоћ износи 500,00 куна (100% основце)
- у смањеном износу 350,00 куна (70% основце)

У каталогу права и услуга за особе с инвалидитетом у ставу „изузаци“ стоји:

„Право на додатак за помоћ и негу **у пуном износу**, независно од власништва стана, куће, пословног простора и висини просечног месечног прихода има:

- особа са тежим инвалидитетом
- особа са тежим трајним променама у здравственом стању
- слепа, **глува и глумослепа особа** која није оспособљена за самосталан живот и рад.

Право на додатак за помоћ и негу **у смањеном износу**, независно од власништва стана, куће, пословног простора и висини просечног месечног прихода има:

- слепа, **глува и глумослепа** особа која је оспособљена за самостални живот и рад
- особа потпуно лишена пословне способности

Право на додатак за помоћ и негу у смањеном износу може остварити и дете за које родитељ користи право на рад са пола пуног радног времена, рад са пола пуног радног времена због повећане неге детета с

тежим сметњама у развоју по посебним прописима, под уветом да испуњава увете прописане Законом.

Између осталих права глуви имају повластице од 75% попушта на цену возне карте за путовање возом и бродом, за четири путовања годишње као и бесплатну вожњу за пратиоца. Глуви су ослобађени боравишне таксе кад бораве изван свог пребивалишта итд.

Било би сувише опширно наводити све законске погодности и олакшице које имају глуви у многим другим државама, те ћемо се задржати само на појединим и висинама месечних надокнада које им се исплаћују у виду компензације:

У Македонији глуви у виду надокнаде добијају месечно 6.000 денара.

У Аустрији од 150 до 250 ЕУР

У Белгији од 200 до 300 ЕУР

У Данској од 300 до 400 ЕУР

У Француској до 400 ЕУР

У Италији од 200 до 300 и 400 ЕУР

У Луксембургу до 600 ЕУР

У Русији до 4500 РУБ (100 ЕУР)

У Мексику од 500 до 900 МХН (29 – 52 ЕУР)

У Вијетнаму до 2,000.000 ВНД (95 ЕУР) ...

Стасавање и битисање једне глуве (постлингвалне) особе

*„Звезданог неба и људског лица
никад се човек неће моћи нагледати.“
(Иво Андрић)*

У свакодневном животу, па и међу глумим особама постоје мање или више обичне и необичне приче које су, као одраз истинитих људских судбина, нема сведочанства мање или више трновитих путева одрастања и сазревања њених главних јунака у свету потпуне или делимичне тишине.

У наставку текста је исповест једног шездесетогодишњака, иначе члана београдске организације глувих, који добро говори и чији је слух испод граница нормале, али се он са његовим делимичним остатком у свакодневном животу боље сналази од било које друге потпуно глуве особе. И поред тога, његова животна исповест, прве спознаје себе као јединке другачије од других, затим доживљаји света око себе, као и погледи на различите могућности и услове под којим живи, речитије од свега указују да друштвена заједница још увек на глуве особе гледа као на неке мање вредне и пословно неспособне грађане.

“Живео сам на селу код бабе и деде. Имао сам четири године кад сам приметио да не чујем добро. Полазак у први разред редовне основне школе донео ми је прве невоље, обзиром да нисам могао да пратим диктат из српског језика а и неправилно сам изговорао слова ц, с, ш, ћ, з, ж ... Тако је и дан данас, сем тога не могу да разумем саговорника, поготову ако ми је окренут леђима, ако носи бркове, ако је у мраку или полумраку...

У првом разреду оборен сам из матерњег језика јер нисам могао да пишем диктат. На полугодишту трећег разреда пребацили су ме у Основну школу „Свети Сава“, у тамошње специјално одељење за глуве и наглуве, где сам завршио основно образовање са одличним успехом. После основне, уписао сам средњу електротехничку школу, и ту сам сваку нову лекцију морао да бележим а онда из тих бележака да учим. Тако је било са скоро свим предметима, ја нисам био у стању да пратим предавања на часу. Памтим да сам вечито позајмљивао свеске од других ученика и из њих преписивао. Из тог периода носим доста болних

сећања, јер сам први разред понављао, а другови из разреда нису хтели да се друже са мном.

По завршетку школе стекао сам диплому електротехничара, а са њом и муке због суженог избора струке. Конкурисао сам у неколико фирми, али сам одбијан због проблема са слухом. По медицинској документацији (као и свим глувим особама) био ми је забрањен рад на висини преко два метра, што је чудно и беспредметно, посебно ако се зна да у Америци глуве особе још од 30-тих година прошлог века имају право да стичу звање pilota и лете на висинама преко 5.000 метара. Хм, у нашој земљи медицинари забрањују глувима рад на висинама преко два метра, зашто онда у неким школама глуви уче молерске занате? Питам се да ли ће новопечени молери од дана запослења до пензије радити искључиво до два метра висине и да ли ће ту увек бити посла!? Но, да се вратим на свој случај, преостајао ми је оскудан списак послова којим сам могао да се бавим, а да би неки од њих у то време уопште добио, било је исто као добити шестицу на лоту.

И као што то обично бива, кад сам се најмање надао запослио сам се преко везе, као полуквалификовани радник. За 20 година радног стажа, до инвалидске пензије ни једног јединог дана нисам радио оно за шта сам се школовао, иако је у три фирме које сам мењао било таквих радних места. Са дипломом електротехничара у свом радном веку највише сам догурао до звања КВ електромонтера.

На послу се тешко напредовало, посебно због тога што се на градилишту ван наше земље, због отежане комуникације, нисам дружио са чујућим колегама, који су слободно време углавном проводили заједно у шетњама и по кафанама. Доста је било и шегачења на мој рачун само зато што слабије чујем и говорим. Поред омаловажавања, добијао сам и најтеже послове.

На систематским прегледима, лекари су ми по правилу забрањивали рад на висини, али моји послодавци и референти су прелазили преко тога, те сам радио и на великим висинама. Кад је требало да се иде на рад у стране земље онда су знали то да истакну као мој велики минус да не бих отишао, али ја сам нашао начина да истрајем у својој одлуци па сам ишао на специјалне прегледе да би добио дозволу за рад у иностранству.

Тешко сам долазио и до општих информација о стању у фирми, као и шта је било на састанцима и које су одлуке доношене. Рецимо, информације о томе ко иде на страну градилиште преносиле су се од уста до уста.

Тако је било и са расподелом станова, где по конкурсy глуви радник, за разлику од породичних инвалида, није имао никакву предност, нити је добијао било какве посебне, додатне бодове. На конкурсима за добијање станова, како то обично бива, долазило је до разних намештања због некаквог „доброг рада“. Ја сам и ту био ван свих збивања, нисам знао ни кад се и ни где се додељују станови. Неке колеге су ми се ругале, а ја сам се, идући линијом мањег отпора, повукао у себе и приклонио друштву глувих особа.

Но, моји проблеми нису ту престали. Једина сатисфакција ми је било сазнање да сам се обрео у мору људи које је морила иста или слична судбина. Сви они су се, исто тако, суочавали са разним баријерама, малтене на сваком кораку.

Посебна прича су, на пример, заказивања код лекара, или обављање неког посла на шалтерима јавних служби. Па сам тако стално морао лично да идем на шалтере здравствених служби јер телефон нисам могао да користим, а да молим рођаке, пријатеље или неког другог нисам хтео, из простог разлога да их не би малтретирао, јер да би ми нешто заказали морали су бесомучно да окрећу двадесет-тридесет пута телефонске бројеве док би се неко у ординацији смиловао и подигао слушалицу. На шалтерима јавних служби, иста прича. Да бих нешто завршио, морао сам да долазим више пута, некад са пратиоцем коме сам нагоднадђивао трошкове локалног или међуградског превоза.

На свом животном путу доживљавао сам свакаквих згода и незгода, почев од тога да, кад се добро расположеној службеници иза шалтера представим као gluva особа, њено дотад добро расположење моментално спласне, а лице постане некако кисело и одбојно, па све до тога да ми нека друга удели комплименте да добро говорим и не може да се начуди како то да не чујем. Неки би, опет, повисили глас, да се све ори, како би их чуо, а кад им кажем да нисам разумео одмах би нашли начин да ме се реше, док им се на лицу одржава бес јер мисле да је у питању нека шала. А да не причам о томе како се путем телефона, који је глувим особама недоступан, заказују услуге разних сервиса, контактирају кабловски оператери због најобичнијег прекида сигнала па све до пријаве озбиљнијих кварова, зову апотеке ради провере да ли су стигли потребни лекови, позива такси..., чак и Градски центар за социјални рад телефонским путем преко 'Беоком сервиса' суграђанима пружа потребне информације о правима и услугама из области социјалне, дечије и породично-правне заштите.

Дакле, ништа без телефона, а то глумим особама, ствара додатне проблеме, јер им због недоступности и баријера те врсте не преостаје ништа друго него да више пута иду на једно те исто место уколико мисле да ураде оно што су наумили.

Тешко је некоме објаснити да глува особа с муком долази до разних информација. На пример, у свакодневној кореспонденцији између моје породице, пријатеља и околине кружи мноштво информација разних садржаја, а ја не могу да их пратим, нити ико, без обзира колико ми био близак и вољан, није у прилици или могућности да ми их све њих пренесе или објасни.

Кад је у питању помоћ јавних служби, тешко да глува особа може нешто самостално да уради, обзиром да армија чујућих службеника појма нема а још мање искуства како да се према њима постави. Чак и онда кад им се да тачна информација шта се тражи они ни тад неће знати куд да их упуте, па због неспоразума глуви често иду на погрешну адресу, што би се рекло глува особа западне у ћорсокак и не зна како даље.

Болнице и лекарске ординације су посебна прича. То је највећа бољка глувих, па самим тим и подужа прича. Довољно је само рећи да кад глуви први пут дођу код лекара, као и ја уосталом, седе и чекају уредно да уследи њихов позив, међутим, шта обично бива, лекар прозива, чујући пацијенти се међу собом гледају и затим један по један улазили у ординацију, а глуви, који нису ни знали да су били прозвани, на крају задњи улазе.

Колико су глуви данас школовани у нашој држави, послужиће примери из судске праксе. У парницама кад судски тумач знаковног језика глувој особи дословно преводје питање поступајућег судије, глува особа је затечена и збуњена јер није у прилици да брзо разуме и схвати шта јој се каже и да потом на основу свог здраворазумског размишљања одговори на постављено питање. Тако је и приликом избора социјалног програма, кога има нпр. пет врста, а на глумима је да се определе само за онај за који мисле да им највише одговара. Будући да се у ту проблематику баш најбоље не разумеју, они обично замоле чујуће лице да оно то учини уместо њих, а после увиде да су погрешили јер су изабрали онај који им уопште не одговара.

Није ми познато зашто су глуви са тоталним губитком слуха сврстани у четврту групу (70%) инвалидитета, кад су им укинута многа права које имају друге особе са инвалидитетом сврстане у исту категорију. Такође, нејасноћа влада и код питања зашто у специјалним школама имамо

сужен и ограничен број занимања, кад по многим прописима, па и законима ученици који их похађају нису сврстани у категорију инвалида. Ако пак заврше редовну школу и стекну више звање, питање је да ли ће се запослити према стеченој квалификацији из дипломе, посебно у јавним службама.

За глуву особу ни стицање ни продужење возачке дозволе не тече без проблема. Прописи налажу да глува особа приликом возње мора да носи слушни апарат, што је код неких унето у возачку дозволу а код других не. Сваки добар лекар зна да многи глуви не могу да користе слушни апарат, јер исти их, због пиштања, зујања и других неразговорних звукова приликом вожење доводи у недоумицу а тиме и у опасност. Као да ће се глувоћа током времена излечити!? Било како било, тек због продужења рока важења дозволе глуве особе морају на прегледе, а то са собом повлачи и нове намете на њихов кућни буџет.

Искуство које сам стекао својим ангажовањем у раду удружења глувих и дружећи се са њима, поражавајуће је за мене, јер сам постао свестан болне истине да многи глуви родитељи нису у стању и просто не могу да сами свом чујућем детету помогну и изведу га на прави пут. Наспрам тога, глуви родитељи са децом која су такође глува имају знатно мање тих проблема. Многе породице где су родитељи глуви а деца чујућа, или обрнуто, не могу да се похвале да живе у некој превеликој слози. Не чуди онда што се глуви и у широј друштвеној заједници више друже са себи сличнима. Да ли је само у питању комуникација?!, или можда она народна „свака птица своме јату“, што ће рећи врапци са врапцима, орлови са орловима... Још не видех где у истом гнезду заједно живе врабац и орао. Како је у птичјем свету, тако је и у људском роду. Још од памтивека!”

Неки аспекти директне, индиректне и систематске дискриминације

Глуви који су навикли на своју глувоћу, на њу нису кивни, већ исту пребацују на носиоце власти који им не пружају исте могућности.

Закон у принципу обавезује све државне и друге органе јавне власти, социјалне службе, болнице, организаторе јавних скупова, позоришта, хотеле, банке, музеје спортске објекте итд. да буду доступни свим особама са инвалидитетом или да им осигурају потребна помагала како би били у току догађаја из угла својих надлежности. Закон, такође, захтева да се, између осталих, и глуве и наглуве особе изјасне која помагала су им потребна и која врста услуга. Тако је бар у страним земљама, али не и код нас. Поред тога, у развијеним земљама свако министарство у оквиру своје надлежност из свог буџета даје понуду олакшица особама са инвалидитетом, што је сасвим логично, а истовремено сасвим супротно пракси у нашој земљи, где се углавном све сваљује на терет Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Наравно, ником од њих се притом не намеће неки вид законске обавезе, бар кад су у питању глуве особе, тако да оне по опсегу врста и права на услуге остају на маргинама друштва. Колико су они у неједнаком положају у односу на остале категорије особа са инвалидитетом дискутабилно је питање које је што директно, што индиректно повезано са појединачним потребама и могућностима. Нешто од тога је у свом виђењу данашњице и свом месту у њој изнео у овој брошури један члан београдске организације а ја ћу се задржати само на неколико типичних ситуација.

Глуви у свету информација

Подручје комуникација и информисања глувих особа је само по себи специфично и као такво захтева посебан приступ и третман. Материјална база за остваривање права глувих особа на адекватно информисање, проистекла од уставних и законских одредби које сваком нашем грађанину гарантују право на информацију, постоји, али је у пракси свако тумачи на свој начин.

Телевизија као најважнији медиј јавног информисања, требало би, као што је то случај свуда у свету, применом телетекста, видео текста, тумача знаковног језика и других облика визуализације информација да буде доступнија и глумим особама, како би и оне могле равноправно да конзумирају мноштво информација разноврсног, а посебно домаћег садржаја.

Практично, готово све телевизије у свету воде рачуна да већина информација буде доступна и глувој популацији. Рецимо, аустријска национална телевизија ОРФ даје доста простора глувој популацији, посебно на свом телетексту 777, где су програми припадницима заједнице глувих тематизовани, што се могло приметити за време олимпијских преноса из Рија, кад је програм био прилагођен слепим, слабовидим и глумим особама непрекидно од 14 сати до поноћи. За разлику од њих, пружаоци медијских услуга у Србији годинама обећавају да ће њихови програми бити доступни и глумим особама, али нажалост, бар према ономе како ствари сада стоје, генерације глувих ће и даље да одрастају уз мексичке и турске серије, америчке филмове и друге титловане стране емисије, а тиме бити и упућеније у њихове обичаје, начин живота, историју...

Дневник и друге информативне емисије биле би приступачније кад би телевизијски програми имали скривени телетекст, који не би сметали чујућој популацији. ТВ куће годинама обећавају да ће и ти системи ући у употребу, али се на крају извлаче изговором да наводно нема средстава и опреме за исте. Њихови аргументи о високим трошковима и непостојању техничких услова су више него ли некоректни и безначајни, тим пре јер искљученост једне културне мањине нема цену! По свему судећи, глуви у Републици Србији ће и даље да се задовољавају штурим вестима на покретној траци у доњем делу екрана и два-три минута свакодневних кратких насловних вести за глуве на знаковном језику, које не залазе у суштину самих тема догађаја, тако да свако ко их гледа може само да нагађа о чему се заправо ту ради.

Глуви у здравственом систему

Здравствене установе за свој рад добијају средства од државе због чега, по правилу, морају да осигурају равноправно коришћење свих услуга система здравствене заштите. Закон о здравственој заштити у члану 27. налаже да сваки пацијент има право на све врсте информација, независно од стања здравља, здравствене службе и начина како је користи, као

и на све информације које су на основу научних истраживања и технолошких иновација доступне, а у члану 28. да пацијент има право да од надлежног здравственог радника благовремено добије обавештење које му је потребно како би донео одлуку да ли пристаје или не пристаје на предложену медицинску меру. Даље, у истом члану стоји да обавештење даје надлежни здравствени радник усмено и на начин који је разумљив пацијенту, водећи рачуна о његовој старости, образовању и емоционалном стању. Ако пацијент не познаје језик који је у службеној употреби на територији здравствене установе, мора да му се обезбеди преводилац у складу са прописима о службеној употреби језика и писма, а ако је пацијент глувонем, мора да му се обезбеди тумач.

Очито, Закон је добар и јасан, с тим што ту постоји и једно велико „али“ кад је у питању примена тих прописа кад се ради о глумим пацијентима. Закон налаже да је здравствена установа дужна да обезбеди тумача знаковног језика глувонемом (застарели термин који је још увек у употреби у нашем поднебљу) пацијенту, а како је то у стварном животу, рећи ће вам сваки глуви пацијент који пролази кроз танталове муке како би дошао до историје своје болести и, како исту лечити, јер му ни једна здравствена установа, посебно болница, и поред прописаних законских обавеза не може да обезбеди тумача знаковног језика.

Бесплатни јавни саобраћај за глуве особе – да или не

Потреба за бесплатним превозом особа са инвалидитетом у градским срединама је нужност свуда у свету, па и код нас. Обезбеђивање услова за реализацију превоза ОСИ је разнолико од државе до државе, од града до града, све у зависности могућности и воље органа који доносе прописе. У Београду, рецимо, бесплатан градски превоз или са делимичном накнадом имају готово све категорије особа са инвалидитетом. Поред тога, обезбеђен им је редовни или повремени превоз минибусом или пак специјалним аутобусима. Све то је лепо и корисно, а где се ту уклапају права глувих људи, који се не помињу ни у једном правилнику ГСП. Како је у својој исповести напоменуо један члан београдске организације, готово сви послови, заказивање код лекара, такси позиви, сервисне услуге итд. обављају се телефонским путем. Како су телефонске услуге недоступне глумим људима, они су у циљу обављања својих свакодневних обавеза приморани да више пута користе локални и међуградски превоз и да успут плаћају карте својим асистентима који им помажу у комуникацији са надлежним органима, социјалним и здравственим службама, сервисима итд.

Да би донекле помогла својим члановима, Градска организација глувих Београда је пре десетак година поднела захтев Секретаријату за саобраћај, Дирекцији за јавни превоз Града Београда да се, у складу са Одлуком Дирекције за јавни превоз у категорију корисника бесплатног превоза укључе и глуве особе, бар оне које су потпуно глуве и које имају Решење о телесном оштећењу преко 70% по основу оштећења слуха, односно 100% оштећења по Фовлеру, а којих у Београду има око 400. Такође, у образложењу се тражило да повластице обухвате и особе које немају Решење о телесном оштећењу преко 70%, а имају оштећење слуха преко 95% децибела по Фовлеру, као и деца која похађају специјалне школе и имају Решење о категоризацији. Поднети захтев није био нека утопија, већ указивање на потребу и могућност решавања једног проблема мање у престоници, обзиром да су то бенефиције које уживају глуви у многим светским метрополама Прагу, Берлину... Хамбургу, па и у Нишу, Крагујевцу, Ужицу...

Одговор се, што је за очекивати било састојао у тумачењу постојећих прописа, уз назнаке да ће се узети у разматрање могућност проширења круга лица на која се примена прописа односи, са посебним освртом на већ поднете захтеве других категорија корисника. Од тада је много воде протекло Дунавом и Савом, све друге категорије особа са инвалидитетом и њихови пратиоци несметано уживају стечене бенефиције, док глуви и даље, вољом градских моћника остају маргинализовани.

Да ли онда с пуним правом глуви постављају питање своје пуне равноправности као грађана, јер шта ако се деси да због ускраћености услуге јавног превоза на адекватан начин не могу отићи на посао или састанак, посетити здравствену установу и сл.

Такође, поставља се и питање, обзиром на тренутно стање, могу ли глуви на аеродрому, аутобуској или железничкој станици сазнати важну информацију која се објављује путем разгласа, у случајевима кад се догоди нешто неочекивано, или дође до неких ванредних измена.

И паркирање недоступно

Колико се права глувих ниподоштавају новим правилницима, одлукама и њима сличним одредбама а колико зависе и од добре воље и разумевања појединих органа државне, покрајинске или локалне управе, има доста примера. Издвојићемо случај са Секретаријатом за саобраћај

града Београда који је од увођења наплате паркирања на обележеним паркинг местима на београдским улицама одобрио Савезу глувих четири бесплатна паркинг места, испред зграде у којој се окупљају и коју користе од 1967. год. После реконструкције улице, то се преиначило само на два места, а доласком нове власти (2013. год.) и ступањем на снагу нове Одлуке о јавним паркиралиштима та права, вољом новог руководства бивају укинута, с тим што истовремено постају доступна за особе са инвалидитетом који на својим возилима имају паркинг налепнице, иако ту зграду никад не користе.

Приступачност за глуве под знаком питања

Интересантно је колико се у нашој земљи говори и пише о потребама адаптације, прилагођавања и приступачности јавних зграда и обезбеђивању разних других помагала која се дају бесплатно особама са инвалидитетом, а са друге стране нема ни слова о основним средствима за задовољавање потреба глувих лица. У блиској прошлости глуве особе у нашој земљи нису могле да се служе телефонима који су глас претварали у текст, нису им били доступни факс телефони (у Хрватској глуви их добијају бесплатно), нису имали попусте а камо ли бесплатног добијања (као у многим земљама) светлосних или вибрационих будилника, светлосних звона, справа које упозоравају на плач детета и сл. апарата. А ни додела слушних помагала која се додељују на основу Правилника о медицинско техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања не иду им у прилог. Сви захтеви националног Савеза глувих да се глумим особама обезбеде бар неке олакшице за набавку истих наилазили су на зид ћутања код надлежних органа. После свега, глумима је преостало да се сами сналазе како знају и умеју, па тако понекад, из незнања или због смањене платежне моћи, исте купују од нестручњака који су због опасних импровизација са струјом били више опасност него корисна направа.

Данас су и даље, и поред више громогласних најава, глумима недоступни системи хитних служби, за случајеве узбуне или помоћи који су у Европи одавно заживели (систем 112). У хотелима, болницама, канцеларијама, становима и другим просторима нема инсталиране опреме која може бити спојена са димним (пожарним) алармима и осталим детекторима који дају визуелна упозорења. Нажалост, можемо само да констатујемо да сви ти алармни и помоћни апарати са визуелном или тактилном сигнализацијом, који упозоравају глуву популацију на пожар и друге опасности, код нас још увек нису довољно препознати и

уведени као један од видова задовољавања потреба глувих лица на хитну и правовремену информацију у случају опасности по њихов живот и имовину, док су у развијеним земљама обавеза за све хотеле и друге јавне установе. Поред свега недоступне су и касе које приказују износ рачуна за купљену робу у мега маркетима, апотекама, пекарама и сл. обзиром да се цифре уместо се обе стране приказују само са једне, тако да отвара могућност натезања са касиркама око плаћања.

Глуви трећег доба

„Старење се још и данас често доживљава као социјални проблем. Хоће ли или не старија особа бити “социјални проблем”, не зависи од њеног доба него од друштвеног становишта да јој се омогући достојанствена старост.“
(Ајдуковић, 1995.)

Период трећег доба отвара комплексно питање, веома осетљиво и увек актуелно за све грађане, а посебно за тзв. рањиве категорије становништва, у које се, између осталих, убрајају особе са инвалидитетом, па самим тим и глува лица.

Ако нормално стари и живи довољно дуго, човек има времена да се адаптира на крај свог животног века. Завршетак живота за неке траје и по неколико година, а за друге месеце, недеље, дане или који тренутак. Код неких долази до потпуног увида у ситуацију и они се контролишу до краја, док други уплашени и немоћни, мењају потпуно своје понашање. Ту тек настају проблеми.

Стога, постојећи тренд старења популације глувих повлачи за собом потребу да се овај феномен темељније истражи. Такође, поставља захтеве за превентивним деловањем са циљем да се старије глуве особе заштите, како би им се обезбедила људска права и осигурала достојанствена старост.

У већини држава, па и у Србији нема посебних законских прописа о заштити глувих особа трећег доба, већ је оно у оквиру општих прописа, иако ово подручје постаје све важније обзиром да је старија популација како чујућих тако и глувих људи, све бројнија. Бројне хроничне и већином невидљиве болести прате их у стопу, у болницама обично за њих нема места. Изнемогли који немају родбину или некога ко би водио бригу о њима у складу са могућностима одлазе у старачке домове. У тим домовима у којима глуви људи тешко или никако не могу наћи сличне себи, или им се пак ускраћује комуникација на знаковном језику, бивају осуђени на досадан азил, на живот без живота и разоноде. Заблуда је да се њихов недостатак може нечим надоместити а камоли поредити са људима који су оглувели под старе дане и чија глувоћа може да се компензује слушним помагалима.

У оквиру све шире бриге за старе многа удружења глувих у развијеним земљама ефикасно помажу да се глуви људи трећег доба награде бољим миром и одмором, у коме ће провести последње дане свог живота. А да би им обезбедили заслужен и разнолик одмор они уз помоћ државних органа отварају, или су већ отворили посебне старачке домове за глуве. Нажалост, код нас, остарели и изнемогли глуви који немају родбине, за разлику од чујућих којима се данас на све стране отварају и клубови за старе, бивају препуштени сами себи.

Писати о забрињавајућим проблемима старије популације глувих, који већи део времена проводе код куће између четири зида и свакодневно трпе неки вид насиља или дискриминације овом приликом било би преопширно. Ово подручје пожељно је испитати и истражити имајући у виду да сами глуви, због лоше комуникације а и породичне срамоте ретко причају о томе. Поред тога не познају нити су свесни својих људских права, а камоли да се против тога боре и коме да се обрате за помоћ.

Темељ свега је у усаглашености између потреба глувих трећег доба и начина на који те њихове потребе препознају и задовољавају њихови најближи, стручњаци, обични грађани. Уосталом, постојање те усаглашености је уопште важно и за планирање и развијање услуга које ће на најбољи начин одговорити на потребе те категорије становништва, која је увек у стању неке социјалне потребе без обзира на животну доб.

Породични односи

Имајући у виду да и поред солидног друштвено економског система у Србији људи у њој тешко живе. Будућност њених грађана је неизвесна што повећава осећај тескобе и депресивности, а самим тим и поремећај породичних односа, како међу популацијом нормалног слуха тако и међу особама са инвалидитетом, који то знатно теже подносе.

Посебан проблем за већину глувих су породични односи, брак, деца у браку, глуви родитељи... Иако је то интимни живот глувих људи који треба само да се подржава ако је он добар, и саветом да се притиче у помоћ, поставља се ипак питање: шта учинити ако се рецимо брак налази у кризи, у коју може да западне и сваки други брак. Овде треба бити врло обазрив баш због експлозивне природе која је специфична многим глувим особама, посебно кад схвате да нису способни да се најбоље сналазе у таквој животној ситуацији.

Нови терет за социјалног радника или секретара у удружењу глувих је у томе што они траже углавном њихов савет. На њима је да најпре саслушају излагање и једне и друге стране, да заузму један објективни став, да виде да ли се може отклонити узрок и да их упуте на институцију која се бави тим питањима. Доиста, саветовати странке у оваквим деликатним ситуацијама је врло незахвалан посао, где удружења, иако се од њих тражи помоћ, не треба да преузму на себе улогу неког свезнајућег судије. Увек треба навести странку да сама размишља о свом случају и да тражи излаз из ситуације у коју је запала, а социјални радник или секретар треба само да јој предочи све консеквенце које из једне такве ситуације могу да произађу. Одлучи која ће се итекако непланирано наћи на плећима социјалног радника или секретара увек треба да претходи добар и непристрасан информативан разговор са обема странкама, покушај да се са њима осветли проблем, открију евентуални унутрашњи сукоби и отклоне узроци како би се дошло до стабилности. Увек треба ићи логиком ствари и наступати са становишта размишљања постојања латентне могућности да као по неписаном правилу један развод даје два нова социјална случаја друштву.

Зато је значајно говорити и радити, не само на нивоу удружења глувих, већ на нивоу целе државе на пуној интеграцији и партиципацији посебно старијих глувих особа у животну заједницу кроз доживотно образовање и развој. Колико због пораста броја старих и због промена у породици и породичним односима, толико и због уочавања различитости у култури, традицији и њиховим индивидуалним очекивањима и потребама. То је истовремено и један од начина да им се обезбеди активна партиципација у друштву.

Право на имовину

*„Држава ти је превртљива.
Данас ти је, рецимо, дала, а сутра ће ти отети.“
(Солжењицин)*

Историјски гледано, глуви се први пут помињу у Грађанско-правним прописима, римског и хеленског права, где се третирају као пословно неспособни, а у старом Израелу глупорођеним није било дозвољено поседовање имовине и склапања важнијих пословних трансакција. Такође било је и закона, који су глуве особе изједначавали са душевно болесним, ограничавајући им делатност и држећи их доживотно под старатељством. Развојем новијег римског права проширују се грађанска права глувих тако што и они који могу да се споразумевају и говоре добијају делимичну пословну способност, па тако могу да остављају тестамент и сведоче под извесним условима.

Тек у доба Наполеона и његовог „Code civile“ дух римског закона улази у ново европско право, који глуве мери по степену комуникације, али га више не мешају са душевно болесним и заосталим. Такав став је истина штитио глуве од прогона, али их је дубоко понижавао и остављао на дну друштвених лествица. Тек у XIX веку у Европи долази до првих одредби, којима се глуви, бар формално кроз закон изједначају са оним који чују.

Док се у Европи вековима расправљало о законским правима глувих у Србији се о њима и њиховом постојању чуло тек у касном XIX веку када је Владан Ђорђевић поднео експозе Народној скупштини на основу кога је донет закон о чувању народног здравља којим је предвиђено отварање дома за глупонему децу.

Тежиште излагања у овој брошури односи се на садашњу ситуацију и борбе глувих да им се врати оно што су сами, својим новцем градили. Све то што траже је до детаља описано у брошурама „Бела књига о стању у СГН Југославије 1995-2001.“ и „Кад интерес надјача право“ из 2012. године, а историјски оквир дат је чисто илустративно како би се видело да се права глувих особа у Србији и дан данас у законским оквирима третирају као, рекло би се, неки век уназад.

Република Србија као кандидат за приступање Европској унији, познато је, у обавези је да усклади своје законе са законима ЕЗ и да се прилагоди

новим правилима. Где се у том контексту налазе инвалиди, какав је однос државе према њима, којим путем иде стратегија за унапређење њиховог положаја и колико се поштују њихова права? Овде треба имати у виду да морални односи почивају на међуљудским социјалним и економским односима, а економске могућности глуве особе су у том смислу често спутаване, на основу чега се и даје претпоставка какав је њихов етички кодекс, правни положај и како се третирају њихова основна људска права.

Постоји ли неки вид дискриминације, кад је неко посебно третиран, кад му је прописано подређено место у друштву и кад му је поред осталог ускраћено Уставно право на адаквантно школовање, право на рад и право на стицање непокретне имовине и уживање у њеним благодетима? Сама реч дискриминација особу са инвалидитетом подсећа на време кад је била понижавана или лоше третирана од стране школског друга, наставника, колеге, здравственог и социјалног радника, у сопственој породици или још горе од стране органа јавне власти.

Да би заштитили своју законски стечену имовину, која им је отуђена без њиховог знања због туђих аспирација на исту, глуви су се обраћали највишим државним институцијама, сматрајући да су они као органи јавне власти дужни да заштите бенефицијера у уживању законски стечених права или слободе у конкретном случају, и то било пре, у току или након настанка повреде права. Али, како то обично бива са малим и невидљивим људима остали су ускраћени како за правну, тако и за моралну помоћ. Своје проблеме Савез је изнео Заштитнику грађана Републике Србије, тадашњем министру правде и другим државним органима, али нико није нашао за сходно да се макар мало више позабави тим питањем.

Проблеми по питању имовинских права са којима се глуви годинама носе добро су познати, о томе је већ писано у брошурама и периодичној штампи, а подсећања ради треба рећи да је Савез глувих пре Другог светског рата имао некретнине у блоку улица Краља Милутина, Пастерове, Делиградске и Тиршове, која је стечена по приватној иницијативи, добровољним прилозима богатих трговаца, индустријалаца, банкара и других лица и зграду у Космајској улици бр. 6 коју је глувима као легат завештала велика добротворка Милица Нешић.

За време окупације удружење глувих није деловало пошто су просторије и зграде узете за потребе окупаторске војске, а после рата ту су се уселили Градска милиција, привредна организација „Црвена звезда“ и још нека војна и цивилна лица. Легат у Космајској улици (данас Марша-

ла Бирјузова) користили су, приватни станари, предратни закупци а да притом нико није ни знао на шта се троши приход од исте. Удружење је свој рад обновило новембра 1944. године, а његова имовина је, као и сва друга, национализована 1946. године из чисто формалних разлога јер се друштво није пријавило за обнову рада у смислу члана 18. Закона о удружењима. Удружење је ипак наставило свој рад под другим друштвеним условима која су настала у новој Југославији – али са идентичним циљевима. Проблем је био што није могло да се региструје под старим називом „Друштво Краљ Дечански“ јер је реч „краљ“ у то време била табу тема, а поред тешкоћа у раду, недостатку кадрова и непознавању тадашњих законских прописа учињени су неки пропусти приликом пријаве у МУПС. Одмах по национализацији удружење је предузело кораке да се одузета имовина врати у власништво и првобитној намени. Нажалост, у свом настојању доживљавао је многа неразумевања од народних власти и синдиката. Представке, предлози, молбе који су упућивани на више адреса чекала је иста судбина, или су се затуриле, бацале у кош, или се на њих уопште није одговарало, а уколико и јесте, одговори су стизали тек после дуго времена и то после многобројних интерванција, а састојали су се углавном од слаткоречивих обећања која су у послератном општем лудилу била готово нормална појава која никог и ничим није обавезивала.

По питању враћања легата у Космајској улици, Народни одбор града Београда је својим дописом Бр. 1630 од 24.10.1952. године дао образложење да не може удовољити захтеву удружења глувих да им преда зграду у Космајској бр. 6. пошто општенородну имовину не могу предати на управу друштвеној организацији јер, како су навели, немају овлашћење за то. Ово нарочито због тога што је у питању стамбена зграда, која наводно не би служила непосредно сврси Савеза.

Када је тадашња надлежна власт, у било ком случају требала да помогне глувим особама, она се изговарала речима да није надлежна за то него удружење, а кад је тим властима требала помоћ у појединим случајевима, удружење као надлежно, притицало је у помоћ. Али зато кад је удружењу требало помоћи, надлежне власти су се на све начине извлачиле правдајући се да нису надлежни.

Таква су била поратна времена, али удружења глуви нису одустајала од својих захтева, да би тек 1956. године, Савезно извршно веће својим дописом бр 2216/ од 27.11.1956. године признало глувима право на имовину у Делиградској улици, тражећи да их обавесте о захтеву за надокнаду коју треба дати удружењу због рушења објекта, да би се удружењу омогућила изградња новог објекта у каснијим роковима, а у

замену за објекат који се руши, тј. ради изградње зграде Амбасаде тадашњег СССР-а. Савез глувих се сагласио са предлогом и истовремено је ангажовао стручњаке за процену вредности одузете имовине. По њиховој рекапитулацији вредност објекта који се отуђује износила је тадашњих 308.300.000 дин. што је потврђено Савезном извршном већу дописом бр. 1516/2 од 21.12.1956. год.

Савез је нашао локацију за изградњу новог објекта у ул. Светог Саве 16-18 и приступио радovima: од Градског стамбеног фонда купљени су станови ради иселавања станара са купљене локације. Са њима су сачињени уговори о продаји и куповини и регулисани имовинско-правни односи, за шта је утрошено 58 милиона динара. Дирекција за изградњу и уређење тргова коју је Савез ангажовао поставила је Уговором своје услове: тј 4% накнада за висину вредности објекта; 12 милиона, 50% деобе уштеда, 10% на материјал, што је све било око 30 милиона увећаних трошкова и, ставила рок за закључење уговора. Тражили су да им се на рачун пренесе 120 милиона и непреузимање никаквог ризика. Ови трошкови нису били предвиђени предрачуном за градњу објекта, па самим тим повећана је цена, а Савез натеран да планирани објекат буде са мање удобности-стандарда. Од председника НО града Београда Неоричића тражено је да се Савез ослободи неких обавеза, али је молба одбијена уз опаску да из принципа не може да га ослободи обавеза које Дирекција поставља, јер би то било преседан, па би и сличне организације тражиле попусте.

Средства која је СИВ одобрио Савезу била су блокирана читавих пет година из ко зна каквих разлога. За то време данак инфлације је учинио своје, тако да је Савез био приморан да тражи суинвеститора. Комисија за изградњу предложила је да то буде Републички савет за социјалну политику и комунална питања који је имао у плану изградњу свог Аудиолошког центра. У вези са тим делегација Савеза је током маја 1962. године посетила Гвоздена Јованчићевића, секретара за социјалну политику и комунална питања НР Србије са предлогом да се Аудиолошки центар смести у нову зграду, а они постану суоснивачи, коинвеститори како би нови објекат служио социјалним циљевима.

Јованчићевић је потврдио да је локација на добром месту, са одличним саобраћајним чвором не само за Београђане већ и за људе из унутрашњости. Међутим, пошто средства за текућу годину нису постојала, предложио је да се средства траже у следећој буџетској години и да треба покушати код Боже Воркапића, да се види да можда град нешто нема у плану за ту годину или у будућој перспекти. Предложио је такође да се

због одржавања зграде уђе у дил са неком фабриком или сервисом за аутомобиле, који би се сместили у доњем простору.

Комисија је после три дана посетила Воркапића, који је већ био упознат са пројектом изградње. У свом излагању Воркапић је између осталог напоменуо да је место на Славији идеално и да треба размислити о употребљивости објекта у што корисније сврхе, да простор не би био празан, будући да ће се толико средстава уложити. Предложио је да се помоћ планира буџетом за следећу годину, али од тога на крају није било ништа.

Било је још више молби за помоћ надлежним органима града Београда и НР Србије, али све се завршавало на лепим речима. Савез се својим дописом Бр. 51/12/54 од 6.4.1965. године, за помоћ задњи пут обратио Скупштини града Београда. Захтев је враћен дописом Бр. 558/1 од 30.5.1965. године са образложењем да се тражена средства у овој години (1965) нису могла обезбедити. Једино што је добијено од републичких органа био је бескаматни кредит од 11. милиона динара који је у потпуности враћен и бесповратна 42. милиона, којим је Савез условљен обезбеђењем 40 радних места за професионалну рехабилитацију инвалида, што је и учињено.

Савез је уживајући у својој правно стеченој имовини уредно плаћао све дажбине, укључујући порез на имовину. Ником није дуговао, за разлику од многих закупаца који су њему дуговали. Дужници, не би ли се извукли, умешали су државу у судске спорове. Држава, која на суду ничим није доказала своје учешће у изградњи зграде, постала је њен власник 1999. године уз помоћ неовлашћеног признања тадашњег секретара Савеза, који је себи претходно на незаконит начин присвојио стан у истој. После његове смене дошло се до сазнања да је он годинама пред судом неовлашћено водио поступак око власништва над зградом без знања било ког органа Савеза. Све о томе и како је дошло до отуђења имовине глувих шире је описано у напред поменутих брошурама.

Парадокс у свему томе је да је Савез својим сопственим средствима купио плац, раселио станаре, прибавио све потребне дозволе и на том плацу саградио своју пословну зграду, што је потврђено на основу судског вештачења у налазу судског вештака економске и грађевинске струке на преко седамдесет страна. Како у свему томе објаснити чињеницу да је Савез глувих регистрован по свим постојећим законима Републике Србије, да му је по истим принципима прихваћен Статут и, да је по том Статуту само Скупштина овлашћена за отуђење непокретне

имовине Савеза, а на њеној било којој седници због малверзација једног човека никад није ни расправљано.

Све то основни суд није испоштовао, а Апелациони суд своју пресуду засновао је на нечем што нема везе са предметним спором. Како онда изразити оно што се догађа глумим особама, где по свему судећи не постоји некакво прозаично сагледавање сумњи и нагађања, већ сагледавање јасне ситуације и чистих факата, и што је у функцији њихове посвећене борбе за повраћај сопствене имовине под посебним условима, обзиром да су суд и државни тужиоци директно конектовани са Владом Републике Србије. Све то је контрадикторно и члану 12. став 5. Конвенције Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом где стоји: „Сходно одредбама овог члана, државе потписнице предузеће све одговарајуће и ефективне мере како би осигурале једнако право особа са инвалидитетом да поседују и наслеђују имовину, да контролишу своје финансијске трошкове и имају приступ банкарским зајмовима, хипотекама и другим облицима кредита под једнаким условима, и осигураће да особе са инвалидитетом не буду арбитражно лишене имовине.“

Удружења глувих, у складу са својим могућностима нису у стању да равноправно учествују у судским споровима, немају на располагању адвокатску камарилу као богате корпорације која брани њихове интересе, нити су им познате правне фразе као што су „а ргиог“, „ргита face“ и сл. те не чуди што им често буде ускраћено неко право, тим пре што сами судски органи не вреднују и не узимају у обзир одредбе и ставове међународних конвенција, резолуција и сл. докумената који штите права особа са инвалидитетом.

Где још има случајева да држава без иједног доказа о улагању постане власник туђе имовине и да један од дужника, који се у зграду уселио на основу Уговора о закупу, по одлуци истог суда постане њен корисник а власник који је у све то улагао сопствена средства остане без игде ичега. Остаје отворено питање да ли оваква одлука суда ремети правну сигурност једног правног субјекта, и да ли је очигледно да се исти ставља у неравноправан положај у односу на друге.

Колико се права глувих особа ниподоштавају у Републици Србији говори и чињеница да је Савез правоснажном судском пресудом вратио у своје власништво једноособни стан, који никад није био државна својина и којег је, такође злоупотребом положаја, од Савеза отуђио бивши секретар. Будући да је судски спор правоснажном пресудом окончан у корист Савеза, исти се са потребном документацијом обратио Републич-

ком геодетском заводу, Служби за катастар непокретности са захтевом за превођење промене и укњижбе права својине у корист Савеза. Међутим, Служба за катастар непокретности Београд 1 донела је решење о упису права државне својине Републике Србије са правом коришћења у корист Савеза глувих. Значи, Катастар је себи дао за право да приватну, грађанску својину без икакве основе претвори у државни својину. Савез је на решење уложио жалбу, која до дана данашњег није решена. Глуви у принципу нису склони да се баве правним питањима, али ипак могу да се запитају да ли је описаним поступањем првостепени орган Службе за катастар непокретности прекорачио своја овлашћења?!

Захтев за повраћај имовине (легата) у Маршала Бирјузова (Космајска) одбила је Агенција за реституцију - Подручна јединица Београд, са образложењем да право на враћање имовине или обештећење има задужбина којој је одузета имовина, односно њен правни следбеник и да поред осталог у прописима о враћању одузете имовине није наведен Закон о удружењима, тј. није предвиђено враћања имовине правним лицима. То би могло да се и разуме, али треба имати на уму да је на легату којег је Милица Нешић поклонила удружењу, а не некој задужбини, оно касније на том плацу подигло зграду која је предмет спора.

Глуви у огледалу судске праксе

Једна веома честа појава, где удружење мора да интервенише су случајеви кад се угрожавају материјални интереси глувог члана породице, нарочито имовински односи после деобе наследства. Често се дешава да браћа и сестре, даљи или ближи рођаци изиграју или једноставно искључе из наслеђа свога глувог сабрата како би само за себе приграбили имовину или њен већи део. Чим се такав случај појави, удружење глувих треба да интервенише преко јавног тужилаштва или старатељског органа, у циљу заштите интереса тог свог глувог члана. Колико су глуви у судским процесима неједнаки и обесправљени говори реаговање једног судског тумача знаковног језика, који се, изреволтиран дешавањима на суду, ван сваког кодекса понашања, поступајућем судији обратио с речима: „А, ко ће да штити права глувог?“.

Бројни су случајеви где су глуви, ни криви ни дужни, у свој својој немоћи извисили. У таквим приликама једини који могу да им обезбеде какве такве могућности су удружења глувих и заклети судски тумач који ће објективно изнети став глуве особе на суду. То је веома важно како би и иста била у току, да зна шта се говори, о чему се говори, како се интер-

претирају чињенице итд. У недостатку тумача најбоље је да то буде сам секретар основног удружења, који најбоље познаје глувог човека и који им је искрени пријатељ.

Интересантно је да у развијеним земљама, посебно у Америци, глува особа може тражити бесплатног овлашћеног тумача чак и за саветовање са адвокатом. Поред тога, у тој земљи глувоћа никако не може бити сметња да неко буде изабран и узме учешће у раду пороте. Штавише, суд је у обавези да таквом поротнику бесплатно осигура тумача или друга помагала која он захтева.

Правна помоћ на терету удружења

У удружењима глувих не постоји правна служба, нити се подразумева да се радници стручне службе у удружењу конкретно баве правним пословима. Њихово право оружје борбе је заправо њихово искуствено сазнање, буквално говорећи, на чија врата треба да закуцају и затраже информацију, помоћ и активно учествовање у свему томе, како би преко надлежних органа члановима обезбеде заштиту и права која им припадају, обзиром да неки од њих нису у стању (због тежег споразумевања) да самостално стекну оно што траже и што им по законским прописима припада. Ту се пре свега мисли на глуве особе са специфичним менталитетом, које би ваљало на неки начин издвојити и њихове социјалне случајеве посебно решавати. Тако, на пример, радници стручне службе (секретари, социјални радници) помажу да чланови, између осталог, добију инвалидску или старосну пензију. То за њих није нимало лак и једноставан посао, поготово кад се зна да за то треба обрадити читав предмет, прикупљати документацију, преписивати, оверавати, сведочити, тумачити, интервенисати, учествовати на разним комисијама, писати молбе, жалбе, ургенције и томе слично. А све то одузима веома много времена, поготово у оном већем удружењу где не може да ради само једна особа, јер је посао врло хетероген. Из свега се да закључити да проблем секретара у основним удружењима више личи на „девојку за све“ неголи за његове саме послове.

Можда зато треба поразмислити о томе колико би било добро имати у сваком седишту удружења по једног правника у својству стручног саветника у пословима имовинско-правне природе. Он би периодично долазио и одржао тематска предавања, одговарао на постављена питања и сл. Тиме би се обезбедила значајна и конкретна помоћ глувом човеку.

Спорт у запећку бирократије

*Свака победа је за инвалида двострука,
јер он се јурећи за победом или сопственим рекордом
бори против своје луде среће и хендикепа.*

Једно од најзначајнијих места у животу глувог човека, обзиром на могућности те популације особа са инвалидитетом, заузима спортска активност. О значају спорта за човека уопште, а посебно за глуве особе није потребно говорити. За њих спорт није професија, већ једно лако доступно подручје које им поред спортских надметања пружа разоноду и могућност доказивања сопствених вредности. То је једна од ретких активност за коју није потребна компонента слуха, она их стимулише, доноси самопоуздање, отклања комплекс мање вредности и кроз остварене резултате пружа осећај равноправности са средином која их окружује.

Спортска активност је немерљива зато свако прогресивно друштво које води бригу о здрављу својих грађана, у њу инвестира знатна средства, уочавајући у свему томе сопствени интерес.

У Србији глуви су организовано почели да се баве спортом, конкретно фудбалом, 1924. године, и то при Инвалидском заводу Краља Александра I у Земуну. Онако без опреме, реквизита и терена играли су пријатељске утакмице са тадашњим нижеразредним фудбалским клубовима и између себе. Значајнији фактор из области спорта међу њима почиње тек 14. фебруара 1937. године кад је у београдској кафани „Код стрица“ у Чика Љубиној улици бр. 8 осниван „Спортски клуб глувонемих у Београду“. Од тада је међу њима почело веће интересовање за унапређење активности, успостављене су спортске везе са клубовима глувих у иностранству. Одиграна је у Будимпешти 20.08.1940. прва међународна фудбалска утакмица између домаћег клуба „Сикетек“ и београдског клуба „Глувонемии“. Њихове активности почеле су да се шире и на друге спортове али је све то, као и све друго, заустављено ратним вихором у коме су нестали многи истакнути глуви чланови.

После Другог светског рата држава је почела да улаже у спортске активности глувих и уз систематски рад, потпомогнут по домовима и школама за глуве уз драгоцену помоћ њихових наставника физичког васпитања, интензивно се радило на омасовљавању спорта нарочито међу децом и омладином. У већим градовима основани су фудбалски, руко-

метни и др. клубови глувих који су се такмичили у регионалним и општинским лигама. Први пут наша репрезентација је 1949. учествовала на VI светским играма глувих (данас, Олимпијске игре глувих), које се одржавају непрекидно од 1924. године. Од тада, па закључно са 2005. годином, наши спортисти су освојили 27 златних, 17 сребрних и 31 бронзаних медаља, што није пошло за руком ни нашим здравим спортистима. Било је то златно спортско доба једне културне мањине која је дала неколико резултата за Гинисову књигу рекорда, а као пример, навешћемо само податак да су наша четири фудбалера: Васић, Лазић, Селеш и Стокић четири пута узастопно освојили златне медаље на Светским играма глувих. Наравно, све то је већ далека прошлост.

Данас, у 21. веку, наши глуви спортисти нашли су се у истом положају као и у сфери социјалне заштите обзиром на диспропорцију у погледу једнаког награђивања и издвајања новчаних средстава за особе са инвалидитетом. Разуме се да Влада Републике Србије доноси правила о додели награда и признања заслужним спортистима, али чуди чињеница да она заобилазећи уставне одредбе, примењује аршине којим се једна категорија спортиста ставља у подређен положај у односу на друге.

Ако је владавина права основна претпоставка Устава која почива на неутуђивим људским правима, међународним правима и потврђеним међународним уговорима који су саставни део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују, како онда нека зајамчена права могу бити ограничена. Могуће је да нека ограничења допушта Устав. Међутим, достигнути ниво људских и мањинских права не може се на вештачки начин ограничити ради анулирања једне спортске популације, само зато што, наводно, није члан Међународног олимпијског комитета и стога што, наводно, не упражњава олимпијске спортове. Практично, таквих правила, која су творевина наше владајуће гарнитуре, нема нигде у свету! **Зар фудбал, рукомет, кошарка... које упражњавају глуви спортисти такмичећи се са себи равнима на светским, европским и другим међународним манифестацијама нису олимпијски спортови!?**

По свим међународним уредбама спортска и друга правила непосредно се примењују на сва лица која су, непосредно или посредно, обухваћена надлежностима националних спортских савеза. Уредбом о утврђивању признања и награда за посебан допринос развоју и афирмацији спорта и критеријуми за њихову доделу Влада Србије је направила разлику, односно ставила је у неповољан положај глуве спортисте у односу на све друге спортисте у истој и сличној

ситуацији. Правила су, рекло би се, урађена у оквиру некакве терминологије везане за олимпијске игре, чиме су прекршена сва правила декларације о једнакости и равноправности. За Владу, зна се, не постоје правне санкције, ни политичка ни морална одговорност. Може им се!

Јасно је као дан да је све то само ствар личне промоције или групне политикантске пропаганде, без трунке искрене жеље да се зађе у срж проблема и изнађе реално прихватљиво оптимално решење, те глумим спортистима остаје само да чекају боље дане и да наставе да се боре за своја права. Јер, глуви спортисти не виде уопште смисао бављења спортом ако не могу бити адекватно награђивани као и сви други спортисти у Србији и да се, као некад, редовно такмиче са себи сличнима и појављују на међународној сцени. Свако ко је упућен у спортске прилике зна да глуви спортисти не могу да се такмиче са параолимпијцима и другим инвалидима за које важе специјална правила. Глуви, напротив, такмиче се искључиво по пропозицијама које важе за популацију здравих спортиста који се такмиче у оквирима Међународног олимпијског комитета, УЕФА, ФИФА, ФИБА итд. И глуви спортисти на међународним такмичењима наступају под државним знамењима, са заставом и грбом, а кад су на победничком постољу свира се државна химна.

Олимпијске игре, Параолимпијске игре, Олимпијске игре глувих и Специјална олимпијада

Да би ствар била јаснија, пођимо редом. У свету постоји више међународних спортских организација. Такође постоји и више, на разним нивоима организовања, међународних такмичења. Поврх свега су Олимпијске игре, у које су сврстане и Параолимпијске игре, светска првенства, европска првенства и Специјална олимпијада, коју је 1968. године инаугурисала Јунис Шривер (сестра Ј. Ф. Кенедија) и која је призната од Међународног олимпијског комитета будући да је општим актом регулисала начин и услове спортских такмичења особа са инвалидитетом разврстаних по категоријама инвалидитета. Сам спорт особа са инвалидитетом није један спорт, већ посебан спортски склоп који чини више спортских органака у више категорија инвалидитета. Међународна организација која руководи спортом особа са инвалидитетом је Међународни параолимпијски комитет (International Paralympic Committee) за који је везан и спорт слепих особа, а Међународним спортом глувих руководи Међународни олимпијски комитет глувих (International Deaflympic Committee – бивши Comite International des Sports Silencieux).

Свима је познато да се Олимпијске игре одржавају од 1896. године. Светске (данас олимпијске) игре глувих, одржавају се непрекидно од свог оснивања 1924. године (са застојем због Другог светског рата). Исте су признате и прихваћене од стране Међународног олимпијског комитета 1955. године који је 16. 05. 2001. године одобрио захтев да се Светске игре глувих преименују у Олимпијске игре глувих. Зимске олимпијске игре глувих, које су у програм уведене 1949. године, одржавају се такође непрекидно од 1950. године.

Параолимпијске игре одржавају се од 1960. године, с тим што су, као део Летњих олимпијских игара (ратни инвалиди), одржане 1948. у Лондону. На Параолимпијским играма има више такмичарских категорија и поткатегорија, па су тако, рецимо само у пливању, они са оштећеном кичмом због система класификације разврстани у 10 категорија. Како је већ речено, у свим спортовима, атлетици, бициклизму, рвању, фудбалу, кошарци итд. глуви се такмиче по правилима која важе за „здраве“ спортисте и, за разлику од спортиста са телесним оштећењима и дијагнозама где се примењују посебне класификације, није им потребан посебан начини прилагођавања.

У раздобљу од 1986. до 1995. године Олимпијски комитет глувих био је члан Међународног параолимпијског комитета и како у том краткотрајном „браку“, углавном због различите природе инвалидитета, нису успели да усагласе начин и систем такмичења, дошло је до њиховог разлаза. Међународни олимпијски комитет је заузео став да су Параолимпијске игре и Олимпијске игре глувих самосталне, међусобно независне и као такве признате од стране Међународног олимпијског комитета, што је званично и потврђено на заједничком пословном састанку, одржаном 15.10.2002. године. У том правцу се ишло и корак даље, те је у Вашингтону 30. новембра 2004. године између Међународног параолимпијског комитета и Међународног олимпијског комитета глувих потписан Меморандум о разумевању у нади да ће створити заједничку подлогу у међународним такмичењима. Овим споразумом се уговорницима омогућава већа свест и разумевање да су Deaflympics и Paralmpics две одвојене организације које независно једна од друге сваке четврте године организују своје Параолимпијске игре, односно Олимпијске игре глувих.

Након давања гаранција да глуви задрже своју аутономију такмичења на Олимпијским играма Х. А. Самаран је 1985. године предложио да се CISS као оснивач придружи Међународном координационом одбору (данас Параолимпијски одбор). Договорено је да се Олимпијске игре глувих одржавају независно и да се деле финансијска средства, што је

био негативан окидач за остала удружења инвалида. С годинама, због финансирања у националним удружењима растао је све већи отпор према Олимпијским играма глувих, које су некад имале усклађене односе са својим Националним олимпијским одборима, те су исти прелазили у Националне спортске савезе инвалида. Налагано им је да се, уместо на Олимпијским играма глувих, такмиче на Параолимпијским играма, иако тамо није било никаквих такмичења за глуве. Проблеми су се нагомилавали, а покушаји Међународног олимпијског комитета да реши проблем нису уродили плодом.

На конгресу CISS у Софији 1993. године делегати су поново предложили да се испита могућност такмичења глувих спортиста на Параолимпијским играма, пре свега у погледу врсте такмичења, броја потребних тумача знаковног језика и, евентуалних последица због раскида сарадње са Међународним параолимпијским одбором. Сагледајући све то, Параолимпијски одбор је закључио да учешће глувих спортиста на заједничким играма носи собом велике трошкове и да се коначна одлука донесе на следећем конгресу. Међутим, Међународни олимпијски комитет је на време уочио велику потребу за постојањем одвојених игара, као и проблема које би са собом повлачило заједничко учешће, тако да је изјавио да CISS ако жели да напусти Параолимпијски одбор може то учинити и да ће и даље признавати Олимпијске игре глувих и њега као међународни орган. Делегати су након тога на свом конгресу одржаном 1995. године једногласно одлучили за излазак из Параолимпијског одбора.

Сви недостаци који су пратили глуве у оквиру Параолимпијских игара су нестали поновним учешћем на Олимпијским играма глувих, где су сви спортови и правила истоветни истима код здравих спортиста. Једина адаптација је била да се звучни сигнали претворе у светлосне, на пример при старту атлетских, пливачких и сличних дисциплина.

Зашто је потребно одвојити спортске игре глувих од спортских игара других категорија инвалида није тешко схватити. Спортске игре нису доступне већем броју инвалида, за оне којима јесу, организују се специјална такмичења примерена њиховим физичким и менталним недостацима. Кад су у питању глуви спортисти, за чујућу популацију глувоћа је само једна споредна врста инвалидитета и да се њихова такмичења не уклапају у општи профил на основу кога се такмиче остали инвалиди. А илузорне су и поједине назнаке да би учешће глувих на Параолимпијским играма повукло неке веће издатке, а оне су у суштини доста економичне, и да су главни трошкови искључиво везани за спортске терене, службено особље и тумаче.

И док су данас по степену остваривања својих права глуви спортисти у Хрватској, Русији, Турској, Украјини, Ирану, Азербејџану... законски изједначени са другим спортистима, дотле се у Србији још ништа ни издалека не назире. Имајући у виду садашње стање и однос законодавне власти према глувим спортистима, остаје отворено питање докле ће они и даље бити невидљиви, деградирани, вишеструко дискриминисани и законски ускраћени.

Из изнетог се види да је Олимпијски комитет признао Олимпијске игре глувих, а то што није чланица тог комитета не представља Влади Србије главни изговор да Правилником о додели награда и признања заслужним спортистима не обухвати и глуве спортисте, никако не пије воду!

Недостижна правда

Из свега изнетог види се да људска права глувих у Србији нису адекватно заштићена, али не само због недостатака у правном систему и неефикасног правосуђа. Колико је само законодавство по питању глувих који теже да буду равноправни са осталим грађанима оскудно, посебно се очитује ако се има у виду да се у грађанским законцима ретко примењују обавезе проистекле из конвенција, декларација и сл. Међународних докумената које је држава ратификовала и на чију се примену обавезала.

Криза чини очигледним стварне проблема друштва или организације, па и оне које званична политика гура под тепих. Ваљда и глуве особе имају иста права у друштву у ком живе, да могу изражавати јасно своју вољу, те уживати и правну и пословну способност. Уколико негде и има застарелих прописа о дискриминацији особа са инвалидитетом они се не примењују у пракси, јер демократска свест још увек није продрла у кругове наше владајуће олигархије.

Како иначе тумачити чињеницу да су по Уставу сви једнаки, у политичким, културним, спортским, личним и социјалним правима... без обзира на евентуални инвалидитет. Ту је Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (Сл. гласник РС, 33/2006.) јасан, па тако у свом члану 3. тачка 2. каже да се „дискриминација“ и „дискриминаторско поступање“ означава као свако неправедно прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин... даље, у члану 6. тачка 2. стоји: **непосредна дискриминација постоји ако се лица или група (у даљем тексту: дискриминисани), у истој или сличној ситуацији, било којим актом или радњом, стављају или су стављени у неповољнији положај због његове односно њихове инвалидности.** У истом закону, тешким обликом дискриминације наводи се у члану 9. тачка 2.: **пропагирање или смишљено вршење дискриминације од стране органа јавне власти у поступку пред тим органом, путем јавних гласила, у политичком животу, приликом пружања јавних услуга, у области радних односа, образовања, културе, спорта и сл.**

Дискриминација у ширем смислу појма обухваћена је истоветно и **Законом о забрани дискриминације.**

Једно је сигурно, све се врти око новца, од памтивека је било а и биће, да само богати и моћни могу да се суде па је зато и правда често на њиховој страни .

По свему судећи, глуве особе су ни криве ни дужне, и ничим изазване, колатерална штета данашњег друштва, бивствују на маргинама система препуштене саме себи и остављене да и даље без било какве помоћи траже своје место под сунцем.

Литература

- Записници и друга аката из архиве Савеза глувих и наглувих Србије и Црне Горе и Савеза глувих и наглувих Србије,
- Резолуције и декларације Светске федерације глувих и Европске уније глувих.
- Брошура, Социјални рад у основној организацији глувих – Савезни одбор СГ Југославије,
- Саша Гајин - Модел закона о употреби знаковног језика, 2013. (М. Цревар - стр. 23-45),
- Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом,
- Службени лист Европске заједнице (2008/ ц 75/01),
- Стандардна правила за изједначавање могућности за особе са инвалидитетом (Генерална скупштина УН, Резолуција 48/96, од 20.12.1993.),
- Закон о употреби знаковног језика – Београд, 28.04.2015.,
- Raija Moustgaard, MANUAL on How to Establish and Run an Organization of the Deaf, Helsinki 1994.,
- Љубомир Савић - 60 година Организације глувих СЦГ 2005. (М. Цревар - Значај спорта за глувог човека стр. 201-203),
- Comite International des Sports Silencieux 1924 – 1974.,
- Comite International des Sports Silencieux, Handbook, 1975 – 1985.

Садржај

Предговор.....	3
Глувоћа и Глуви.....	7
Знаковни језик и комуникација (Приступ услугама и тумачењу на знаковном језику).....	11
Удружења глувих.....	15
Удружења глувих после Другог светског рата.....	17
Удружења глувих у савременом периоду.....	19
Социјални радник, секретар.....	21
Глува деца и кохлеарни имплантат.....	25
Школовање глувих.....	29
Рехабилитација и запошљавање.....	35
Глуви и социјална сигурност.....	41
Стасавање и битисање једне глуве (постлингвалне) особе.....	47
Неки аспекти директне, индиректне и систематске дискриминације.....	53
Глуви у свету информација.....	53
Глуви у здравственом систему.....	54
Бесплатни јавни саобраћај за глуве особе – да или не.....	55
И паркирање недоступно.....	56
Приступачност за глуве под знаком питања.....	57
Глуви трећег доба.....	59
Породични односи.....	60
Право на имовину.....	63
Глуви у огледалу судске праксе.....	69
Правна помоћ на терету удружења.....	70
Спорт у запећку бирократије.....	71
Олимпијске игре, Параолимпијске игре, Олимпијске игре глувих и Специјална олимпијада.....	73
Недостижна правда.....	77
Литература:.....	79

ISBN 978-86-89333-01-5